

LES RELACIONS, ADÉS AMICALS, ADÉS DISCORDANTS,
ENTRE EL MONESTIR DE SANT CUGAT DEL VALLÈS
I LA SEU EPISCOPAL DE BARCELONA AL LLARG
DE LA HISTÒRIA

JOSEP BAUCELLS I REIG

L'enunciat d'aquest treball reflecteix, per mitjà de l'incís «adés amicals, adés discordants», el conjunt dels corrents existents tothora entre l'abadia de Sant Cugat i el bisbat de Barcelona. Es donaren tongades de bona entesa i de cordialitat, i fins i tot, de subjecció, de part de la comunitat monàstica al seu prelat diocesà, però també de discrepància, d'oposició, de gran autonomia i de reclamació jurídica d'uns suposats drets d'exempció total. N'abunden els exemples. El monestir és un dels dos protagonistes en tant que possessor d'uns drets que xocaven amb els del bisbat o territori encomanat al servei pastoral d'un bisbe. Dins el terme diocesà, el cenobi, pel que afecta la normativa jurídica, comprenia dos àmbits amb una extensió ben diversa: un el formava el monestir pròpiament dit i com a tal es regia per les consideracions peculiars del món monàstic, i un altre comprenia el territori annex amb inclusió sobretot de les esglésies bastides en ell amb la finalitat de preocupar-se del bé espiritual de la gent resident dintre els límits geogràfics adscrits a cada una d'elles, ja sigui en la consideració de parròquies plenes, ja sigui en la d'ajudanties, anomenades normalment sufragànies, sota la supervisió del prelat. Per tant, si en el primer àmbit o camp es donava, com veurem, una àmplia autonomia monàstica, ¿què passava en el segon? Cada banda podia entendre-ho, i de fet ho entenia, des d'un punt de vista favorable a la

seva postura, el qual pot resumir-se en el concepte de subjecció o exempció. El panorama descobert en el curs de la investigació ofereix uns exemples d'ambdues concepcions, amanits amb sal grossa ben sovint. A causa de l'oscil·lació cap a un costat o cap a l'altre, de la intensitat o calma en la relació de veïnatge o de coparticipació, de la passió o entesa posada en marxa, i d'altres factors alternatius, el conjunt de les susdites relacions s'assembla a una obra musical d'envergadura, de base dramàtica; obra composta de preludi, amb els passos inicials que marquen la pauta seguida després, set moviments i final.

En l'elaboració d'aquest treball,¹ que abasta del segle XI al XIX,

1. Podem indicar que aquest treball és una versió molt més extensa, amb frases originals incloses en el text i enriquida amb notes documentals que avalen el relat, sobre una primera i simple redacció que serví de base a una conferència pronunciada a la seu de l'Arxiu Nacional de Catalunya el 25 de març de 1999, a petició de la direcció d'aquest centre i dels responsables de l'Associació d'Amics de la Unesco Vallldoreix-Sant Cugat del Vallès, en ocasió dels 700 anys de la primera pedra de la Seu gòtica de Barcelona, segons un programa que inclogué també una altra conferència per part del Dr. Josep M. Martí Bonet. La redacció simple, un xic ampliada posteriorment a fi d'encabir-hi les ulteriors investigacions que han permès per una banda cobrir tot el període històric de vida del monestir i per l'altra aportar moltes altres dades d'entremig, va ser enviada als promotors de la commemoració amb vista a la seva publicació.

Per a orientació dels lectors, ens plau esmentar les sigles que, per la seva reiteració, hem utilitzat a fi d'aclarir millor les referències, amb relació als dos centres arxivístics principals i a algunes obres cabdals:

* **ADB** = Arxiu Diocesà de Barcelona

VP = Llibres de Visites Pastorals

RC = Llibres de Registres Comuns

Volumen = «Volumen de instrumens autèntics y altres documens y notas sobre la jurisdicció que competeix al Sr. Bisbe de Barcelona en la parròquia de Sant Pere de Octavià y monastir de Sant Cugat del Vallès». Volum factici, de 25 apartats numerats correlativament d'acord amb un índex posat al principi del volum. Els cito pel número de l'apartat corresponent. Inclou, a més, alguns altres textos no numerats. Forma part del fons Monestirs: Sant Cugat del Vallès, com a número 1.

Vallès = *Sant Cugat Vallès n° 3*, és el volum núm. 3 del citat fons de Sant Cugat del Vallès, foliat en la segona part, formada per un abaciologi.

Concòrdia = *Concordia entre el Ylmo. Sr. Obispo de Barcelona y el M. Yltre. Sr. Abad y monasterio de San Cugat...*, a Barcelona el 18 de maig de 1788. Còpia simple a mà. Plec de 16 folis, del fons Sant Cugat del Vallès, núm. 4.

* **ACB** = Arxiu de la Catedral de Barcelona

LA = Libri Antiquitatum

* **BAUCELLS, Qüestions** = Josep BAUCELLS, *Qüestions sobre l'exempció episcopal d'alguns priorats de Barcelona-diòcesi (s. XIV) i del Monestir de Sant Cugat del*

hem refet de nou les dades ofertes en un altre estudi nostre cenyit, però, del segle XI al XIV,² i hem efectuat expressament per als segles XIV-XIX unes tasques d'investigació documental amb la finalitat exclusiva de poder oferir una visió total del problema en totes les seves vessants i implicacions.³

Vallès (s.XI al XIV), a «I Col.loqui d'Història del Monaquisme Català. Santes Creus 1966», vol. 1, Santes Creus, Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus 1967, pp. 21-61.

* BAUCELLS, *Els monestirs* = Josep BAUCELLS, *Els monestirs del bisbat de Barcelona durant el pontificat de Ponç de Gualba (1303-1334)*, a «II Col.loqui d'Història del Monaquisme Català. Sant Joan de les Abadeses 1970», vol. 1, Abadia de Poblet 1972, pp. 65-197, però especialment pp. 154-161.

* CAMPILLO, *Speculum Officialatus* = Antonius CAMPILLO, *Speculum Officialatus*, [Barcelona 1751] manuscrit de l'ACB.

* CAMPILLO, *Sententia* = [Antonius CAMPILLO] *Sententia lata coram Exmo. Dno. Cardinali Bosoni...atque declaratio facta per illum. Dm. Don Franciscum del Castillo...1741*, Barcelona [1741] (un títol llarguíssim, en un plec de 10 f.).

* MAS, *Notes*, amb indicació del volum = Joseph MAS, *Notes històriques del bisbat de Barcelona. Vol. VI. Taula del cartulari de Sant Cugat del Vallès*, Barcelona 1917, o vol XII. *Rúbrica dels «Libri Antiquitatum» de la Seu de Barcelona*, Barcelona 1915.

* PERAY, *Sant Cugat* = José de PERAY Y MARCH, *San Cugat del Vallès. Su descripción y su historia*, 2a edició, Barcelona 1931.

* PUIG, *Episcopologio* = Sebastián PUIG Y PUIG, *Episcopologio de la sede barcinonense. Apuntes para la historia de la Iglesia de Barcelona y de sus prelados*, Barcelona, Biblioteca Balmes 1929.

* RIUS, *Cartulario* = José RIUS SERRA, *Cartulario de «Sant Cugat» del Vallés*, 3 vol., Barcelona, Consejo Superior de Investigaciones Científicas 1945-1947

* SANABRE, *El archivo* = José SANABRE, *El Archivo Diocesano de Barcelona*, Barcelona, Fidel Rodríguez 1947.

* TORT, *El obispo* = Francesc TORT MITJANS, *El obispo de Barcelona Josep Climent i Avinent (1706-1781). Contribución a la historia de la teología pastoral tarraconense en el siglo XVIII*, Barcelona, Biblioteca Balmes 1978.

2. Ho tractarem en dos treballs: *Qüestions*, pp. 21-61, i *Els monestirs*, pp. 65-197, però especialment pp. 154-161.

3. Hem recollit les dades, a més del que s'indica a la nota 1, als fons de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, tant en els llibres pròpiament episcopals (Visites Pastorals i Registres Comuns), com en documentació procedent del monestir, la qual es conserva junt amb altra guardada al mateix centre, en la secció de monestirs, sota l'epígraf «Sant Cugat del Vallés», compost de llibres i lligalls, en nombre de dotze. Sobre aquest fons darrer donem una notícia més extensa al lloc oportú del segle XVIII. No hem descobert mai signes de parcialitat en els textos llegits, a no ser el «descuit» de documents que podien considerar-se no favorables a la causa episcopal, en el primer llibre del citat fons. Tot és prou clar i entenedor. Ho corroboren a bastament les ocasions en què ha estat possible oferir sobre un mateix succés una versió episcopal i una altra

PUNTS DE PARTIDA DIVERGENTS

Tanmateix, i a la manera de flaixos introductoris del tema, esmentem que al curs de la visita efectuada pel bisbe Martí Martínez del Villar a la parroquial santcugatena de Sant Pere i a la sufragània de Sant Medir el 3 de juny de 1574, just a la sortida d'aquell temple, el monjo Martí Joan de Caldes, representant del monestir, en període sense abat per defunció de l'anterior, va lliurar al prelat una requisició escrita en català sobre paper, en la qual, entre altres coses, manifestava que *Cosa nova (h)a paregut al convent del monastir de Sant Cugat, que V.S. haja visitat en la iglésia de Sant Pere de la present vila com no s tròpia ni haja memòria que los predecessors de V.S. hàjan visitada dita iglésia, com aquella sia absenta de la ordinària jurisdicció, y subjecte en espiritual e temporal al abat y convent del dit monastir, als quals pertany la cura de les ànimes en dita iglésia y parròquia, a la vegada que fonamentava la susdita pretensió en privilegis i butlles on, segons ell, manen als Rms. Bisbes de Barcelona que no.s entremeten en dita iglésia*. El bisbe, fent orelles sordes a aital pretensió, va continuar la visita com aquell que res no hagués sentit ni llegit, bé que tingué cura de remarcar que s'interessava sols per qüestions espirituals.⁴

---

monacal. Són sempre explicacions complementàries quan no idèntiques en el fons dels esdeveniments.

4. ADB, *Volumen*, núm. 6. Tot el registre és un volum o aplec de fulls i fulletons amb nombre de pàgines i formats molt diversos, realitzat a mitjan segle XVIII, amb vista a la defensa dels drets episcopals quan el tema es debatia davant l'Audiència Reial, obra del zelós arxiver Antoni Campillo. Conté algun material de primera mà i la majoria són còpies, autenticades algunes i d'altres simples, amb abundància naturalment dels documents considerats favorables a la postura episcopal, extrets del mateix centre i del de la catedral. L'estat del volum, amb cobertes de pergami, no és gaire bo, i les relligadures estan mig trencades. No és foliat o paginat, però hi ha numeració correlativa dels 25 temes aplegats, identificat cada un amb el mot abreujat n^o i el número correlatiu en aràbigues (per exemple, així «n° 1») escrit a tocar l'extrem superior dret del full inicial de cada tema; a vegades, el mateix sistema, anotat però no al mateix lloc que aquell, identifica també els diversos actes de què consta: cosa que dificulta la citació adequada. Ajuda a la consulta un índex exposat al principi, bastant complet. Després dels 25 temes segueixen uns plecs, de formats ben diversos, que són còpies de butlles i altres documents, individualitzats per una lletra en majúscula (A, B...). Ja fora del relligat inicial, però dins el volum es troben cinc altres plecs, de pocs fulls o bastants: sobre col·lacions del segle XIV, absolució d'un domer en 1344, reducció de les domeries

Per altra part, ens assabentem, segons una lletra de 1740, adreçada en castellà al bisbe pel batlle i regidors de la vila de Sant Cugat, així com els obrers de la parròquia de Sant Pere —els seus principals responsables laics—, que *Lo mucho que se (h)allan agraviados de los procederes del venerable abat y cabildo de monjes del monasterio de dicha villa respecto a la cura de almas y demás perteneciente a la expresada parroquial iglesia*, per la qual cosa suplicaven que *les conde el alivio que esperan de la cristiandad de V. S^a Ilma.*⁵

És a dir, dues són les postures: monàstica i episcopal. Per la monàstica, l'abat i el monestir pretenen que l'autonomia, pròpia de la casa, s'estén també sobre la parròquia propera, sense que aquesta estigui subjecta en res a l'ordinari local, el bisbe de Barcelona; volien per a la parròquia o parròquies del territori allò que en l'argot eclesiàstic s'anomena «nullius», en el sentit que no es troben lligades a cap autoritat inferior, ans només al papa. Entrava en la visió monàstica tot el territori amb llurs esglésies depenents del cenobi, matisant un nivell fort per al nucli annex al monestir i més tou per a la resta. Per entendre l'abast d'aquest ambiciós projecte, podem recordar que en un principi, i durant uns segles, entraven en l'òrbita Sant Cugat, dins l'àmbit diocesà, tres altres monestirs i trenta-una esglésies entre parròquies —la majoria— o simples capelles,⁶ i que en produir-se la concòrdia de 1788 encara se'n

---

en 1566 i i un procés en dos plecs gruixuts i de gran format d'un procés de cort davant l'oficial de 1649-1650.

5. ADB, VP 77, f. 520.

6. Ens atenem en aquest punt a la informació donada en un gruixut volum manuscrit per Antoni CAMPILLO, *Speculum septem ecclesiarum barchinonensium*, f. 9-9v: noms de les 45 capellanies, esglésies o capelles esmentades en les butlles pontificies, 34 dins el bisbat de Barcelona i onze a fora, distribuïts en quatre monestirs: Santa Cecília de Montserrat, Sant Pau del Camp, Sant Salvador de Breda i Sant Llorenç de Munt; 34 esglésies: Sants Feliu i Joan de Vacarisses, Castellar del Vallès, Sant Pere de Clarà, Sant Pere d'Octavià, Gualba, Sant Esteve de Palautordera, Santa Eulàlia de Tapioles, Sant Cugat de Rifà, Sant Esteve de Palau ansito (= Ripollet), Sant Feliu de Castellar, Sant Sebastià de Montmajor, Ripollet (repetit?), Santa Maria de Toudell, Sant Feliu de Vilamilany, Fontrubí, Castelldefels, Monistrol, Masquefa, Santa Creu de Palau (o de Creixà), Capellades, Igualada, Clariana, Sant Silvestre d'Urbà o Vallirana, Sant Cugat de Moja, Sant Cugat Sescarrigues, Sant Benet Despiells, Sant Pere de Castellet, Santa Oliva, Sant Salvador (de Calders), Santa Maria de Calders, Albinyana, Sant Martí del Fai, Sant Pere de Torrents i Amposta; i set capelles: Sant Iscle de Vilosir, Sant Martí de Montcada, Santa Margarida de Buada, Sant Medir, Santa Maria de Gausac, Sant Llorenç

citen 17.⁷ Per la banda episcopal, s'ha vist que el diocesà era requerit pels representants màxims de la vila i de la parròquia a alliberar-los de les interferències del cenobi.

Ben mirat, dues concepcions ben oposades. Aquest esquema tenia en compte un tema de dret bàsic, que havia evolucionat molt des dels llunyans orígens del monestir, com és la pretensió de tenir tota l'autoritat espiritual i material en el territori o territoris subjectes d'alguna manera a l'abat i monestir, en contraposició a la normativa, cada vegada més aprofundida, per la qual el bisbe era el superior espiritual màxim en tot el redol diocesà, en el qual entrava el cenobi junt amb tots els termes subjectes a ell.

La qüestió fonamental s'establí, doncs, entorn la jurisdicció episcopal o abacial de la parròquia de Sant Pere. Junt amb aquesta va córrer la mateixa sort la sufragània de Sant Medir. També fou inclosa a vegades la de Santa Maria de Toudell. Dir jurisdicció suposava, per una banda, la vigilància d'ordre espiritual, connexa amb el nomenament dels preveres encarregats de mantenir-la i avivar-la, i la percepció de drets econòmics. La decisió final va repartir els dos aspectes, aquell per al bisbe i l'altre per a l'abat, a gust de tothom.

A TENIR EN COMPTE

Creiem que pot ser oportú, abans d'endinsar-nos en la narració dels fets indicats, de recordar els principals corrents que circularen pel fons

---

de Fontcalçada i Sant Pere de Vinós. (f. 11:) A mitjan segle XVIII, l'abadia tenia dret de patronat sobre dotze esglésies: Castelldefels, Sant Feliu del Racó, Sant Quirze de Galliners, Sant Esteve de Palautordera, Santa Maria de Palautordera, Gualba, Ripollet, Bonastre, Albinyana, el Vendrell, Capellades i Masquefa, a més d'altres dues (f. 11v): Sant Joan de Matadepera i Santa Maria d'Ullastret.

7. La llista, després de despendre-se'n unes quantes per raons diverses, es refereix exclusivament a esglésies parroquials: Sant Pere d'Octavià, Sant Medir, Santa Maria de Toudell, Sant Benet d'Espiells, Santa Maria de Vilamilanys, Sant Vicenç de Calders, Sant Salvador de Calders o del Vendrell, Capellades, Albinyana, Sant Feliu de Castellar o del Racó, Ripollet, Masquefa, Gualba, Santa Maria de Palautordera, Castelldefels, Bonastre i Santa Oliva. Cf. concòrdia de 1788, exposada en el darrer apartat o final harmoniós. Aquesta llista discrepa en nombre i identitat de la reportada a la nota anterior. No hem investigat quina pot ser la causa d'aital diversitat.

dels successos que entren en escena al llarg dels episodis que estudiarem, relacionats amb el monestir de Sant Cugat. Des de bon principi, consta que l'Església té la divisió territorial com a referent per al seu àmbit d'actuació pastoral, i que al davant de cada demarcació s'hi ha situat sempre un bisbe, en tant que successor dels apòstols, amb plena jurisdicció d'ordre espiritual sobre la gent resident en el seu àmbit. En aquest espai han entrat les entitats monàstiques, tant les grans, dites abadies, com les petites, denominades priorats, amb la particularitat que el monestir de Sant Cugat del Vallès fou durant segles la casa religiosa més important del bisbat berceloní, molt per sobre de tots els altres. Aquesta singularitat és el fet que sens dubte ha marcat més el monestir i ha facilitat l'acumulació de documents favorables a la casa, els quals a l'Edat Mitjana prenién el vestit de privilegis, concedits adés pels papes, adés pels comtes o els comtes-reis durant els segles IX-XII, i els reis del XIII endavant.

Un altre factor, el més important en la disputa, el donava la parròquia de Sant Pere d'Octavià, el terme de la qual englobava el cenobi de Sant Cugat. Comptava amb església pròpia, bastida no gaire lluny de l'abadia, i clergues responsables, en nombre de dos, denominats domers, pel fet que feien torns per setmanes (hebdomada > hebdomadari > domer), i atenien els fidels i també molts serveis religiosos del monestir. Els abats procuraren exercir sobre ells i la parròquia tot el control possible, mentre que per al bisbe es tractava d'una parròquia més del bisbat. Fou l'esca dels conflictes.

També pot ajudar a la millor comprensió de l'assumpte objecte d'aquesta dissertació, recordar que, pel que fa a la situació del cenobi,⁸ a continuació del panorama esbossat a les ratlles anteriors, forjat sobretot a l'època feudal, se seguí en el els segles XIII-XIV un auge de l'activitat local i de govern propis. Mentre que en el xv la intervenció papal es féu més present a través de l'elecció dels abats, mediatitzada en el xv (fins el 1561) amb la figura dels abats comendataris, per continuar en l'etapa dels abats de Patronat Reial, és a dir, nomenats a presentació dels reis. Sense saber com s'hauria anat configurant, de no haver intervingut la dissolució de la casa el 1835, que en segà de soca-rel per sempre més la vida. També influïren, les tendències absolutistes, emparades des de la monarquia, sobretot per part dels abats dels segles XVII-XVIII.

8. Cf. la monografia encara vàlida de PERAY, *San Cugat*.

També hem de tenir present, a l'hora d'entendre la revifalla del caliu, mai no apagat del tot, del somni d'independència, que el monestir comptava amb una base documental gens menyspreable,⁹ la lectura de la qual li permetia donar renovats aires. Aquesta base, la constituïen, per part del monestir, uns textos pontificis i uns altres reials. L'elenc papal estava format per cinc butlles, atorgades per altres tants papes: Silvestre II en 1002,¹⁰ Joan XVIII en 1007,¹¹ Benet VIII en 1023,¹² Urbà II en 1098¹³ i Calixte II en 1120;¹⁴ s'hi afegien també un text d'Urbà II del 1090¹⁵ i uns documents de Gregori IX en 1230¹⁶ i 1233 (dos).¹⁷ Per part reial, el cúmul principal provenia de tres monarques carolingis i un de català, és a dir, amb sengles textos de Carles el Calb en 875-877 (perdut),¹⁸ de Lluís d'Ultramar en 938,¹⁹ Lotari en 986²⁰ i de Jaume I en 1234;²¹ amb l'afegitó de textos atorgats pels comtes de Barcelona Guifred Borrell en 904,²² Ramon en 1011,²³ Ramon Borrell en 1013,²⁴ 1017²⁵ i 1018,²⁶ i Ramon Berenguer en 1097,²⁷ 1098²⁸ i 1099.²⁹ També comptaven amb una lletra dels prohoms de Barcelona de 1127.³⁰

Pel cantó episcopal, bastaven les normes de dret comú, denominat

9. La documentació principal sobre el tema fins al 1251, el vaig esquematitzar en un quadre, publicat a *Qüestions*, ap. V, p. 56.

10. Butlla *Quoniam concedenda*. RIUS, *Cartulario*, núm. 382.

11. Butlla *Quoniam concedenda* d'igual títol que l'anterior. RIUS, *Cartulario*, núm. 412.

12. Butlla *Quoniam concedenda*, igual que les anteriors. RIUS, *Cartulario*, núm. 486.

13. Butlla *Pie postulatio voluntatis*. RIUS, *Cartulario*, núm. 774.

14. Butlla *Religiosam vitam*. RIUS, *Cartulario*, núm. 849.

15. RIUS, *Cartulario*, núm. 738.

16. RIUS, *Cartulario*, núm. 1304.

17. RIUS, *Cartulario*, núms. 1311 i 1313.

18. RIUS, *Cartulario*, núm. 1.

19. RIUS, *Cartulario*, núm. 15.

20. RIUS, *Cartulario*, núm. 173.

21. RIUS, *Cartulario*, núm. 1320.

22. RIUS, *Cartulario*, núm. 2.

23. RIUS, *Cartulario*, núm. 436.

24. RIUS, *Cartulario*, núm. 454.

25. RIUS, *Cartulario*, núm. 464.

26. RIUS, *Cartulario*, núm. 466.

27. RIUS, *Cartulario*, núm. 767.

28. RIUS, *Cartulario*, núm. 769.

29. RIUS, *Cartulario*, núm. 777.

30. RIUS, *Cartulario*, núm. 891.

canònic, elaborades de sempre, i les noves dictades pels concilis generals, especialment el de Trento, i els peculiars de la Tarraconense. En tenien prou. Car la subjecció del monestir al bisbe de Barcelona, continguda en un diploma atorgat pel rei franc Lluís el Balb l'any 878³¹ a petició de Frodoí, bisbe, el seu successor Bertran va renunciar-hi, en una declaració genèrica, davant el papa Urbà II l'any 1090, després que l'abat de Tomeres hagués cedit qualsevol possible dret sobre Sant Cugat de resultes d'una sentència dictada a Narbona poc abans.³²

Els prelats es valgueren, per a exercir el seu dret, sobretot de les visites pastorals, l'instrument millor posat per la llei a les seves mans. El resultat de la recerca ha estat abundant, molt més del que es podia pensar. Heus aquí la llista de les visites pastorals de les quals s'ha conservat la pertinent acta en els llibres guardats a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, des de l'inici de la sèrie l'any 1303 fins al 1835 que marca la desaparició definitiva de la comunitat religiosa i la subsegüent extinció del conflicte en desaparèixer un dels seus dos focus, per restar només el bisbe.³³ Es recensionen 23 visites. Es poden agrupar en quatre

31. Àngel FÀBREGA I GRAU, *Diplomatari de la Catedral de Barcelona. I. Documents dels anys 844-1000*, Barcelona, Arxiu Capitular de la Catedral de Barcelona 1995, núm. 3.

32. RIUS, *Cartulario*, núm. 738.

33. En l'extraordinària tasca de remodelació de tot l'arxiu episcopal operada a mitjan segle XVIII, en decidir posar ordre al munt de paperam guardat en precàries condicions, conservaren els llibres que des d'un principi contenien actes, però es veieren obligats a destriar i aplegar la innombrable quantitat de plec solts sense cobertes i alguns amb els fulls primers i darrers fets malbé o perduts, cosa que dificultava la coneixença de l'any en què es produïren, i ho feren amb certa rapidesa, a base dels anys anotats en els fulls a fi de restituir en el possible els itineraris seguits originàriament, a més de posar juntes les visites a indrets prou simptomàtics com la seu i les esglésies de la ciutat, no sense cometre algun trasbalsament. Per exemple, els autors d'aïtal tasca, tan feixuga com meritòria, es lamenten que *no se hayan trobat los fragmentos que faltan* (VP 34, al primer full de l'índex anotat al segle XVIII), o bé reconeixen, amb honestedat que els honora, en una nota que diu *Nota quod anno 1764, adhibito validiore labore, adinventata fuerunt fragmenta quae fuerunt anteposita volumini jam foliato, et propterea foliantur cum literis A.B.C.* (VP 6, primer full de l'índex). Enriquiren la col.lecció amb els títols posats als lloms, que indiquen els anys de les visites i l'extensió geogràfica, i amb la incorporació d'un full o bifoli posat al principi de cada volum –o l'entremig entre dos blocs, excepcionalment– que conté la llista de les parròquies i altres entitats visitades que figuren a continuació –rarament l'índex és obra de la mà original del volum. Aquesta doble informació és la que ha servit de base, tret dels primers cinc volums revisats pàgina per pàgina amb vista a la nostra tesi doctoral, en

variants: en vuit ocasions (34,78%) el visitador va poder actuar amb plena llibertat (= + visita); en set (30,43%) la inspecció es produí no sense una forta protesta del monestir (= + visita*); en altres dues (8,69%) la visita només es féu en una part en trobar-se amb una forta oposició (= +/- visita) i sis vegades (26,08%) la visita no s'efectuà a causa de l'obstrucció trobada (= - visita). Tanmateix un balanç, tècnicament favorable al prelat, però molt equilibrat a la pràctica. La defensa del monestir fou aferrissada, i especialment victoriosa als segles xv-xvii. També és de subratllar que els intents fracassats foren protagonitzats tots per visitadors delegats; només una sola vegada un bisbe interrompé la inspecció un cop ja iniciada. Si a aquestes visites, hi suméssim les que s'haurien realitzat, de no tractar-se d'un cas peculiar i tan conflictiu, l'equilibri es decantaria fortament del cantó monàstic. L'Oficialat,³⁴ el districte diocesà del qual formava part la parroquial de Sant Pere, compta amb més d'una setantena de gires que l'excloueren sistemàticament.³⁵

En definitiva, trobem com a protagonistes d'aquesta apassionant història, de primer el bisbe de Barcelona amb el seu entorn, i l'abat de Sant Cugat amb els seus monjos després juguen un rol de relleu els domers de la parròquia i els visitadors –bisbes o ajudants–, i, segons la modalitat de cada moment, les instàncies eclesiàstiques –arquebisbes, cardenals, delegats pontificis i papes– i les civils –monarques, audiències i Cambra de Castella. De la conjugació de tots aquests factors, en múltiples combinacions, variables sempre, en podia sorgir, i

---

la recerca de les visites efectuades a Sant Pere d'Octavià i al monestir. A cada tom, s'hi ha afegit als darrers anys, corroborant o esmenant la marcada en etiquetes engomades (posades per Mn. Sanabre no pas d'acord amb la llista publicada per ell mateix a *El archivo*, pp. 136-138), el número identificador escrit al llom, amb què els citem en aquest treball.

34. Rebia aquesta denominació el districte diocesà depenent per a molts assumptes administratius de l'oficial diocesà, resident al palau episcopal de Barcelona. S'estenia pel pla de Barcelona, Baix Llobregat, la comarca dita actualment Vallès Occidental i el Maresme.

35. A la manera d'un joc de «barcos», prou conegut, els passos resseguien totes les parròquies entorn de la de Sant Pere: Sarrià, Santa Creu d'Olorda, Valldoreix, Santa Maria de Campanyà, Cerdanyola, Sant Iscle de les Feixes, Sant Joan d'Horta, Sant Genís d'Horta (o dels Agudells, posteriorment), Sant Gervasi i Sarrià, formant una corona completa, sense «tocar» mai el vaixell: Sant Pere.

<i>Número</i>	<i>Any</i>	<i>Cota</i>	<i>+/- visita</i>	<i>Bisbe</i>	<i>Visitador</i>
Sant Pere d'Octavià					
1	1304	1, 10	+ visita	Ponç de Gualba	ell mateix
2	1310	1bis, 134	+ visita	Ponç de Gualba	(un visitador)
3	1323	3, 15	+ visita	Ponç de Gualba	ell mateix
4	1336	4, 37v	+ visita	Ferre d'Abella	ell mateix
5	1379	8, 80	+ visita	Pere de Planella	Bernat Maler, rector de la Geltrú
6	1382	7, 218	+/- visita	Pere de Planella	Bernat Maler, rector de la Geltrú
7	1406	10, 229	- visita	Joan Ermengol	Berenguer Tarascó, rector Marata
8	1414	11, 156-157v	+ visita*	Francesc Climent Sapera	Pere Gullem Jaufred, vic. gen.
9	1434	15, 242	- visita	Simó Salvador	el vicari general
10	1498	25, 171	- visita	Pere Garcia	el degà de Granollers
11	1500	27, 75v	- visita	Pere Garcia	Francesc Pelegrí
12	1511	32, 160-162v	+ visita*	Enric de Cardona	abat de Santa Maria de Serrateix
13	1574	44, 97v-101v	+ visita*	Martí Martínez de Villar	ell mateix
14	1589	49, 99	- visita	Joan Dimas Loris	Miquel Torrell, r. St Boi Llobre.
15	1592	50, 481-481v	- visita*	Joan Dimas Loris	Joan Calvó, prior Bellcaire i r. H.
16	1597	53, 690-761v	+ visita*	Joan Dimas Loris	Joan Calvó, rector de Mataró
17	1636	71, 158	+/- visita	Garcia Gil Manrique	ell mateix
18	1740	77, 528	+ visita*	Francesc del Castillo i Ventimilla	ell mateix
19	1758	82, 349v-356v	+ visita*	Ascenci Sales	ell mateix
20	1774	85, 239-266	+ visita*	Josep Climent Avinent	ell mateix
21	1778	87, 5v-8v	+ visita	Gaví de Valladares Mesia	ell mateix
22	1786	88, 127-127v	+ visita	Gaví de Valladares Mesia	ell mateix
23	1815	88bis, 7	...	Pau de Sichar	ell mateix
"	"	89, 17-20	+ visita	" "	" "
Sant Cugat					
1	1303	1, 9	+ visita	Ponç de Gualba	ell mateix
2	1304	1bis, 10v	+ visita	Ponç de Gualba	ell mateix
3	1324	3, 33	+ visita	Ponç de Gualba	ell mateix
4	1336	4, 37v-40.42-47v	+ visita	Ferrer d'Abella	ell mateix

en sorgiren, situacions ben diferents, fins i tot oposades, en uns quadres rics de matisos i d'acusats contrastos. No es troba en la pràctica una actitud constant en cap dels dos bàndols, per bé que la teoria es mantingué inalterable a partir de l'original intervenció pontificia que posà el monestir sota la seva tutela directa. Fet que explica els esdeveniments més cridaners: la intromissió dels bisbes en el monestir en temps de feblesa dels abats, i el manteniment d'una autonomia parroquial en èpoques de visitadors mancats de suficient energia. En coincidir unes voluntats compromeses amb l'entesa a cada banda, s'escaigué la concòrdia definitiva, que donà pas a la pau i l'harmonia.

PRELUDI. QÜESTIÓ PER L'ELECCIÓ DE L'ABAT DEL MONESTIR, ENTRE EL BISBE DE BARCELONA I L'ABAT DE TOMERES. ANYS 1089-1091

Sense precedents de tensions des dels més remots orígens en la relació monestir i bisbe diocesà, el primer conflicte no fou pròpiament entre ells dos, sinó entre el bisbe i l'abat de Tomeres, amb referència, això sí, al cenobi i a la possibilitat d'intervenció sobre ell.³⁶ Aquell va actuar a la vista que l'altre pretenia, amb el sistema dràstic d'aleshores, estendre la seva tutela sobre Sant Cugat, desproveït, però, de l'oportuna documentació que l'avalés jurídicament, ni de font civil ni eclesiàstica, especialment pontificia.³⁷ Se suscità la contesa en una circumstància gens anòmla: l'elecció d'un nou abat per defunció del titular Pere, a la segona meitat de l'any 1089. Arribat el moment propici, a criteri de l'abat de Sant Ponç de Tomeres, una abadia de Llenguadoc que seguint els corrents del moment pretenia estendre el seu domini sobre altres cases benedictines, va substituir la comunitat per una altra enviada per ell sota la direcció del monjo Sanç, que havia actuat d'instigador. El bisbe, per la seva banda, va atreure al seu bàndol l'arquebisbe de Narbona, el metropolità de les seues catalanes restituïdes al curs de la reconquesta, el qual va comminar l'abat de Tomeres a fer-se enrera en

36. El que segueix en l'estudi és una reelaboració resumida del que vàrem escriure a *Qüestions*, pp. 32-35, amb indicació de les fonts documentals pertinents, el qual pot consultar-lo qui estigui interessat en una informació més àmplia.

37. A l'acta del judici de Sant Gil, esmentat tot seguit, els jutges sentenciaren que l'abat de Tomeres *neque litteras concessionis neque speciale privilegium, quod ex Romana largicione non habuerat, [protulit]*. Rius, *Cartulario*, nº 741.

el sínode de Narbona.³⁸ El papa Urbà II, a demanda d'aquest abat, va encomanar a un legat pontifici, Amat, arquebisbe de Bordeus,³⁹ la resolució del conflicte. Aquest, assessorat d'Huc, bisbe de Grenoble, en una reunió a Sant Gil, el 8 de juny de 1091, sentencià que els monjos antics tenien el dret a actuar sense pressions de ningú: ni del citat abat, qui cuitaria a fer abandonar la casa els monjos posats per ell, ni del bisbe, de manera que deixà ben lliures els monjos antics en la resolució definitiva amb el nomenament d'un nou abat, segons el que es disposa en la segla de sant Benet.⁴⁰ Poc després es tancava l'assumepte amb la cerimònia de benedicció del nou abat en la persona del monjo Berenguer Folc, oficiada pel mateix papa Urbà II i comunicada per aquest al bisbe de Barcelona en lletra del 9 de desembre següent.⁴¹

Tanmateix el monestir va sortir enfortit del litigi, atès que havia obtingut del Papa que el posés sota la tutela directa i exclusiva pontificia, havent fet renunciar possibles drets tant l'abat de Tomeres com el bisbe de Barcelona sobre la casa. En una nota inserida en el registre d'Urbà II es fa constar aquesta circumstància de forma ben clara: *Sancta ecclesia romana adepta et consecuta est monasterium s. Cucuphati a Barch. episcopo et ab abbate Tomerensi.*⁴² I en una altra d'aquells mateixos anys, insisteix dient que el cenobi i els seus membres *spectant pleno iure ad ecclesiam romanam et sui iuris*

38. L'arquebisbe es refereix al sínode de Narbona en una lletra dura indatada a l'abat de Tomeres. RIUS, *Cartulario*, núm. 734.

39. Per error de transcripció, escrivirem Burgos en el primer treball *Qüestions*, p. 33.

40. RIUS, *Cartulario*, núm. 741.

41. RIUS, *Cartulario*, núm. 745.

42. RIUS, *Cartulario*, núm. 738. La nota inclosa en un llibre pontifici dóna a conèixer que de primer va renunciar els possibles drets l'abat per sentència donada a Narbona (és a dir, el sínode abans citat), i després ho féu el bisbe de Barcelona en mans dels bisbes de Bordeus i Grenoble (en ocasió de la reunió de Sant Gil). Cal indicar que la nota és datada el mes de febrer de l'any de l'Encarnació 1089, sense donar el dia i deixant en suspens l'any, per quant si s'admet l'estil florentí, correspon al 1090, que tampoc lliga amb la serierització dels textos sobre l'afer, molts dels quals no porten data o bé la donen incompleta, cosa que dificulta la correcta il·lació de tots ells. La nota, que recull la renúncia dels possibles drets, remet en el cas de l'abat de Tomeres a un sínode de Narbona, esmentat en un text sense elements cronològics directes (RIUS, *Cartulario*, núm. 734) i per al bisbe de Barcelona ho enllaça amb un acte dels bisbes de Bordeus i Grenoble, l'actuació dels quals està lligada al judici de Sant Gil esdevingut el juny de 1091. Per tant, el febrer de 1089, 1090 o...?, resta a l'aire.

spiritualis immediate, remarcant al bisbe de Barcelona i a l'abat de Tomeres que *in eodem vos nil iuris habere*.⁴³ Apartat, doncs, de la jurisdicció del diocesà. Les expressions consignades als textos són ben atractives: *juris ecclesie romane*, diu una nota⁴⁴ i *monasterium prephatum immediate et pleno iure sancte romane Ecclesie subesse et pertinere et juris beati Petri tam in capite quam in membris cum omnibus habitis et habendis*, sentència el citat judici.⁴⁵ N'hi ha d'altres.⁴⁶ Amb la particularitat que es posà llavors sobre la taula tota la documentació, expedida amb anterioritat, que es considerava favorable a la teoria de cada una de les parts, i que serà novament exhibida, amb l'afegit de la novament atorgada, cada vegada que el conflicte ressorgirà en el transcurs dels segles posteriors. Per part dels monjos es deia que havia quedat clar que el monestir gaudia d'exempció de l'autoritat diocesana i amb ell i de retop, tot el que en depenia. Així que la guspira que havia d'encendre la foguera dels conflictes futurs, sense que jamai s'apaguessin del tot, tardaria molt poc a saltar. El motiu no tenia importància, perquè les raons d'ordre jurídic ningú no les podia esmenar ni molt menys esborrar.

PRIMER MOVIMENT. DISFUNCIÓ COMPASSADA: ANY 1117

La primera picabaralla jurídica directa entre bisbe i abat va esdevenir-se al cap de pocs anys, a principis del segle XII.⁴⁷ A l'entrada de la centúria no semblava possible que sorgís cap conflicte, ja que concorrien en una mateixa persona els càrrecs d'abat i bisbe. Ho va ser Ramon Folc entre els anys 1099 i 1103.⁴⁸ Al cap de poc, si no abans, en

43. Text sense data ni destinatari -al cos del document se cita expressament només l'abat-, que Kehr situa en 1099, segons RIUS, *Cartulario*, núm. 779.

44. RIUS, *Cartulario*, núm. 738.

45. RIUS, *Cartulario*, núm. 741.

46. Es pot veure un petit florilegi a *Qüestions*, ap. VI, p. 58.

47. Extensament ho tractarem a *Qüestions*, pp. 36-40

48. Essent abat de Sant Cugat Ramon Folc, l'elegit pels monjos retornats per decisió pontifícia el 1091, acceptà el nomenament de bisbe de Barcelona el 1099 (es documenta en aquest any la seva activitat en la doble responsabilitat pastoral. RIUS, *Cartulario*, n° 776 i 778, d'octubre i novembre respectivament). Compartí els dos càrrecs fins el 1103 en què va renunciar a l'abadiat (es dedueix pel fet que surt en escena el nou abat Renard el setembre d'aquest mateix any. RIUS, *Cartulario*, núm. 781;

uns moments inespecificats anteriors a la data de la resolució que és on es troben ressenyades, el monestir va emprendre tres operacions arriscades: per una banda, la intromissió abacial en l'administració dels sacraments de la penitència i comunió en el territori abacial, l'establiment a l'església del monestir de les fonts baptismals –signe exclusiu de parròquia, i ella no ho era–, i l'intent de subjectar amb tots els lligams possibles els clergues encarregats de la parròquia de Sant Pere a base de nomenar-los el cenobi amb independència episcopal. El foc encès, no prou abrandat encara, fou esmorteït ben prest, per un judici celebrat davant un delegat papal, per decisió pontificia sens dubte -el document no ho expressa taxativament- a la vista de les postures discordants del bisbe Oleguer i de l'abat Roland Oliver sobre l'afer. Actuaren de jutges el bisbes de Girona, Berenguer, i de Vic, Ramon, l'ardiaca de Cartellà, Berenguer Arnau, i el sagristà gironí, Pere Bernat, amb la presència del cardenal legat Bosó, en una reunió al claustre de la catedral de Girona el 23 d'abril de 1117. Decretaren la improcedència d'aquelles tres operacions, a la vegada que remetien al citat legat altres punts reclamats pel bisbe a fi que emetés judici sobre l'abast dels privilegis que els monjos objectaven com a fonament de la seva conducta.⁴⁹

De fet, s'acabà la disputa en amb un empat. Situació deixada tal qual en una lletra una mica posterior tramesa pel mateix delegat, que serví, però, per remarcar la situació jurídica del monestir protegida directament pel papa: *monasterium s. Cucuphatis cum omnibus ad se pertinentibus beati Petri iuris esse {proprium} novit et antiquitus possedit immediate fraternitas vestra. Qui ergo ad ipsum aliqua vexacione tetigerit, tanget pupillam oculi nostri et patrimonium beati Petri et Ecclesie romane nullo medio.*⁵⁰ Per això, els monjos, en comptes

---

l'esment de Renard en qualitat d'abat en un document de 1099 -Ibid. núm. 778- protagonitzat per Ramon Folc, és un exemple de la validació posterior d'un text anterior, usual a l'època) i continuà de prelat d'aquesta seu fins a la seva mort esdevinguda sembla, el 1107 (en aquest any –el 18 de novembre– es procedí a l'elecció del nou prelat Ramon Guillem. ACB, perg. 5-2-538; cf. PUIG, *Episcopologio*, pp. 136-137). Indiquem aquest conjunt de dates, obtingudes de la confrontació dels textos pertinents, amb la finalitat de fer llum sobre les divergències notades en els estudis publicats fins ara.

49. ACB, LA IV, núm. 467. Publicat per PUIG, *Episcopologio*, ap. LXIII p. 413.

50. Document sense data, expedit, però, per l'esmentat cardenal Bosó. RIUS, *Cartulario*, núm. 838.

d'iniciar un llarg i enutjós procés, optaren per obtenir del Papa un document solemne a favor del monestir que, si bé no resolvia la causa de fons del conflicte, donava més ales a les seves pretensions. Ens referim a la butlla de Calixte II de 15 de febrer de 1120, en la qual es remarca de nou, en resposta a la petició de l'abat Roland, que el monestir *ad ius et proprietatem sancti Petri nullo medio pertinere dinoscitur... sub beati Petri et nostra protectione suscipimus*, de manera que el cenobi, les persones i els béns que ja tenia o tindria en el futur *sub iure et dicione beati Petri, pleno iure, perpetuo conserventur*.⁵¹

Amb tot, cap dels suddits documents pontificis que contenen aitals expressions ben favorables al punt de vista del monestir, no tenia de fet tot l'abast jurídic que caldria per a resoldre l'assumpte, ni els conceptes eren prou apodíctics. Per tant, el que s'aconseguia amb cada butlla era posar més llenya al foc, el qual podia revifar-se sempre que algú ho pretengués, ja que els prelatats continuaren amb la seva preocupació per defensar els drets episcopals sobre les esglésies subjectes al monestir i sobre el mateix monestir

SEGON MOVIMENT. ESCOMESES I SENTÈNCIA: SEGLE XIII

A l'entrada del segle XIII, s'havia de notar que es vivia en plena època d'exaltació del dret com a eina de cohesió de tot el teixit eclesiàstic (i civil, de retop). Les mirades es fixaren, doncs, en el punt bàsic que propiciava, en opinió del diocesà, o impedia, en la ment dels monjos, la bona entesa entre ambdues entitats religioses: *super subiectione ac exempcione dicti monasterii, ecclesiarum, membrorum ac ipsius hominum*, segons una expressió continguda en un document de 1247, fonamental d'aquest segon moviment o tongada de conflictes.⁵² Es tracta, per tant, de destriar i de jutjar l'essència mateixa de totes les lluites anteriors i posteriors, el nucli dur de les divergències: si l'abat, el monestir, les esglésies i les persones del seu terme estaven d'una manera o altra subjectes al bisbe, i, en el supòsit que el bisbe hi tingués dret, com el podia exercir i sobre quines coses s'estenia. De nou cada part féu ostentació de totes les proves documentals i

51. Rius, *Cartulario*, núm. 849.

52. *Qüestions*, p. 40, on, pp. 40-47 i ap. VII i VIII, pp. 59-61, hem estudiat més llargament aquest episodi.

testimoniatsges de què podia disposar, i que no eren altres que els que hem anat veient fins ara.

Paradoxalment, aquesta revifalla es produí entre dues prestacions d'obediència per part de l'abat al bisbe. La primera es realitzà el 1211, amb la incògnita no resolta encara de no saber per què l'abat se sotmeté a aquesta cerimònia al cap de sis anys de ser abat (des del 1205).⁵³ Sigui el que es vulgui, trobem que l'abat Berenguer de Santa Oliva, sota la galilea davantera del portal de l'església monàstica de Sant Cugat, el dilluns 30 de maig de 1211, en presència de l'arquebisbe de Tarragona, Ramon de Rocabertí, de l'abat cistercenc, Arnald, canonges i monjos, efectuava l'acte canònic d'obediència al bisbe Pere de Cirac (*manualem obedienciam*).⁵⁴ Poc dies després, el 23 de juny, vigília de Sant Joan, s'hi afegí la circumstància, no repetida mai més que sapiguem, de manifestar, personat l'abat a la sala capitular de Barcelona, presents els canonges i clergues de la seu, no pas per voluntat pròpia ans per mandat del bisbe (*mandato domini Petri episcopi*), que havia efectuat la promesa al bisbe (*obedientiam manualem*).⁵⁵ Al novembre següent moria el bisbe,⁵⁶ i ho faria l'abat al cap d'un any o dos més.⁵⁷ Arran de la desaparició d'aquest, sobrevingueren uns anys no massa coneguts de la història del monestir, en els quals, sembla,

53. Actuava ja el 4 de juny de 1205. RIUS, *Cartulario*, núm. 1253. Ara bé, seria el 4 de gener de 1205, d'acord amb la lectura de PERAY, *Sant Cugat*, p. 125, i MAS, *Notes VI*, n° MXCV, p. 110, però Peray fa servir aquest text per demostrar que llavors encara vivia l'antecessor Guillem d'Avinyó, en contraposició al nom «Berengarius» ofert per Rius i Mas; i que de ser vera la lectura «III nonas jan. A. Domini MCCV», publicada per Mas, caldria reduir a 3 de gener de 1206, amb evident contrast amb presència de Berenguer com a abat ben constatada ja l'octubre de 1205. RIUS, *Cartulario*, núm. 1260. Per això descartem la reducció o lectures de Peray i Mas.

54. ACB, LA IV, núm. 493. Publicat per PUIG, *Episcopologio*, ap. XCI, p. 436-437, i reproduït per RIUS, *Cartulario*, núm. 1282. En aquestes edicions, el dia del mes, a causa d'una transcripció errònia, se situa el 23 de maig: mal transcrit a causa d'una coma inadequada *Anno Domini M. ducentesimo undecimo tercio, Kalendas iunii*, en comptes de *Anno Domini millesimo ducentesimo undecimo(,) tercio kalendas iunii*; ben mirat posar «undecimo tercio» és una forma equívoca, semblant a la que es troba en altres documents, però que en aquest cas es resol bé aplicant el segon mot a la secció del mes «kalendas» com la cosa més natural.

55. Mateixa cita que el document anterior, per formar entre tots dos com un sol document al llibre capitular que l'ha conservat.

56. PUIG, *Episcopologio*, pp. 180-181.

57. Vivía encara el 24 de març de 1212. RIUS, *Cartulario*, núm. 1283.

augmentà la importància dels principals càrrecs del cenobi.⁵⁸ Un caldo apropiat a tota classe d'incidències respecte als drets i honors. Es palpa, doncs, que els susdits actes d'obediència van deixar un regust agre en la comunitat de monjos, atidor d'un ressentiment, creador d'un ambient propici a la discussió.

El nou ambient havia de durar 40 anys, enmig de lluites aferrissades entre ambdues parts, manifestadores no tant d'ànim de ruptura com d'arribar a una entesa beneficiosa a tots ells. La conduïren tot seguit els nous protagonistes: el bisbe Berenguer de Palou i l'abat Ramon de Banyeres. Aquests dos religiosos es posaren d'acord en el mode de resoldre la disputa per mitjà d'una concòrdia o arbitratge, en concret, sobre l'obediència exigida a l'abat pel bisbe i el capítol, la subjecció del monestir i d'algunes esglésies al prelat, i d'altres coses objecte de discrepància. Tot seguit, el 10 de desembre de 1216, designaren els respectius procuradors: tres monjos de Sant Cugat (noteu que un d'ells, Pere d'Amenys, serà qui com a abat fabricarà la nova bomba explosiva que es clourà a mitjan segle amb un acord semblant a l'anterior, que tancarà aquesta segona tongada) i un de Ripoll per part de l'abat i cenobi,⁵⁹ i tres canonges per part del bisbe i capítol.⁶⁰ Aquesta comissió va establir una «compositio» o concòrdia el dia 8 de gener de 1217, que inclou els punts següents: l'abat actual i els seus successors prestaran sempre obediència i reverència al diocesà, i que el monestir amb tots els monjos i fidels tindran l'església de Barcelona com mare seva, i el bisbe com a diocesà.⁶¹ El mateix dia l'abat complia la seva part,⁶² mentre que l'endemà el prelat corresponia amb la concessió al cenobi de diverses esglésies, li atorgava exempció en el cobrament de quisties —tret del cas d'organitzar una expedició a Espanya o a Roma—, i assenyalava un import disminuït amb motiu de la visita pastoral.⁶³ Acord demostratiu d'un desig de bona harmonia, i de rapidesa per a solucio-

58. PERAY, *San Cugat*, pp. 125-129: posa seu vacant «1211? a...», després l'abadiat de Ramon de Banyeres 1220-1225 i el d'Arnau de Palou 1326-1332, amb una gran escassetat de notícies respecte als abats. Afegim que surt l'abat Ramon ja el 1216, en la concòrdia comentada al cos de la l'estudi.

59. ACB, LA IV, núm. 494. Cf. MAS, *Notes*, XII, núm. 2597 p. 239.

60. ACB, LA IV, núm. 495, dues còpies. Cf. MAS, *Notes*, XII, núm. 2598 pp. 239-240.

61. ACB, LA IV, núm. 496. Publicàrem tot el text a *Qüestions*, pp. 59-60.

62. ACB, LA IV, núm. 498.

63. ACB, LA IV, núm. 497.

nar la mala maror, perquè no havia transcorregut ni un mes des que la comissió havia estat acordada.

Ara bé, fos a causa de la rapidesa o de desig de voler deixar aparcats altres temes conflictius, s'obviaren alguns punts importants de disputa (per exemple, la situació jurisdiccional dels clergues de les esglésies subjectes al monestir). Al mateix temps, un observador imparcial pot adonar-se que alguns elements de la «compositio», posen de fet més foc al conflicte, especialment aquell que obligava l'abat i el monestir a renunciar a qualsevol privilegi conservat que pogués causar danys o perjudicis a l'església de Barcelona i al seu bisbe, o bé aquell altre que pretenia fonamentar les reclamacions episcopals en el fet que abans s'havia fet així. Tot massa atrevit, i origen, sens dubte, de nous enfocaments a base de malentesos, amb l'amaniment de trencament de contractes o concòrdies; es nota un gest massa agosarat en els diocesans i alhora un estovament massa condescendent en els monjos, que no podien quallar: se semblava un nou element que no tardaria massa a fermentar. Passaren just els anys necessaris per a endevinar l'enfocament que calia donar al problema, i aquest conflicte el va, si no endevinar, sí aprofitar i fer créixer, l'al·ludit monjo Pere d'Amenys, en la nova qualitat d'abat (ja era el 1232).⁶⁴

La nova estratègia va decantar-se per involucrar novament el Papa, pel fet que el monestir gaudia de la subjecció directa a la seva autoritat. Situació que el bisbe de Barcelona menyspreava en pretendre que l'abat li prestés el jurament d'obediència. En atenció a aquesta denúncia, el papa Gregori IX, el 31 de març de 1233 va ordenar als abats de Fontfreda, Ripoll i Sant Benet de Bages, que, un cop realitzades les indagacions pertinents en ordre a establir-ne la veracitat, fessin desistir el prelat barceloní de la dita exigència.⁶⁵ Ara bé, el to de la carta —molt cautelós, malgrat l'expressió usual en tractar-se d'un monestir *iuris et proprietatis apostolice sedis*—, els termes concisos en què és redactada i el fet que es limiti a un sol aspecte del problema, encara que fonamental, no va plaure cap de les dues parts. Amb tot, quedaven enrera en el temps l'època favorable a la concessió d'exempcions i llibertats (la darrera butlla a favor de Sant Cugat és de cent anys abans).

64. El primer document que el mostra actuant és de 25 de setembre de 1232. RIUS, *Cartulario*, núm. 1307.

65. RIUS, *Cartulario*, núm. 1314.

A continuació, es repregueren a Roma mateix les gestions. Per a exposar com es desenvoluparen, seguim la narració continguda, de forma concisa i clara, en un document pontifici escrit el 26 de maig de 1238 a fi d'arribar a la decisió final. Les gestions a Roma, sembla que fins llavors les menava gairebé sola la part monàstica, però des de llavor endavant s'hi afegí la intervenció episcopal a través d'un representant propi, Bernat de Pinells, dedicat exclusivament a la defensa de la seva causa. Davant la intervenció obstruccionista del delegat episcopal, que se les enginyava per alentir o parar les gestions encomanades a una junta d'auditors cardenals, i gens temerós de les amenaces que aquests proferien, moguts més que mai per les influències de l'abat, decidiren, amb aprovació papal, tirar endavant la causa pel sistema gens usual denominat *in modum inquisitionis*, a l'estil d'un procés. El mateix auditor, de primer el cardenal de Santa Sabina, Joan dit Sabinenc (de recent i pregona actuació a Catalunya), va escriure dues cartes l'agost de 1237 sobre el tema, i el seu substitut, arran de la seva mort, el cardenal Esteve, titular de Santa Maria de Transtevere, una altra el març de l'any següent, fins que, davant la barrera infranquejable de la tècnica retardatària del representant del bisbe, no sols no arribà a cap conclusió, sinó que, cansat i fastiguejat, acabà per retornar la qüestió al Papa, sense haver arribat a cap conclusió. Llavors, Gregori IX, amb ànim de salvar el nus i deixar de banda el camí seguit aquells darrers anys a l'estil d'un procés, per document del 26 de maig de 1238 -el que ens innova d'aquest feix de gestions-, encomanà la recollida de dades a l'arquebisbe electe de Tarragona, al bisbe de Vic i al paborde de Tarragona, a la vegada que ordenava al bisbe de Barcelona pagar les despeses ocasionades infructuosament a l'abat de Sant Cugat, en la quantia prou considerable de 100 lliures torneses,⁶⁶ la moneda comptable de les finances pontificies. Tanmateix, el termini assenyalat de dos mesos o el necessari ben aviat es convertí en una desena d'anys, causat indirectament per la presència del prelat barceloní en la reconquesta de València, conduïda brillantment pel rei Jaume I. Temps més que suficient per a què els delegats portessin a terme una investigació molt completa, que abastava novament el tema central de l'exempció o subjecció.

Finalment, la conclusió va arribar en temps del papa Innocent IV, del bisbe fra Pere de Centelles i de l'abat fra Pere d'Amenys. S'assolí

66. RIUS. *Cartulario*, núm. 1342.

al transcurs d'una reunió tinguda al castell de Sant Just, a Lió. En foren procuradors el monjo Elias i el clergue Guillem de Rovira, respectivament. Una altra vegada, es presentaren els textos considerats per cada litigant com a més favorables a la seva tesi. El redactor de la causa, el mestre Joan Astense, capellà i auditor general de Causes del Palau Pontifici, donà a conèixer la seva resolució el dia 1 de juliol de 1247. A la vista de les proves aportades i que l'abat *ad plenam exemptionem in predictis non probaverit*, va dictar sentència en els termes següents:

– primer, que el monestir estava subjecte al bisbe de Barcelona en tant que diocesà (*dictum monasterium barchinonensi fore episcopo tanquam suo diocesano subjectum*);

– segon, que el prelat tenia el dret de visita canònica en les qüestions d'ordre espiritual, quedant exemptes les d'ordre temporal (per exemple, el pagament de qualsevol quantitat imposada a la diòcesi pel prelat);

– tercer, l'abat podia demanar de qualsevol bisbe el lliurament del crisma i dels sants olis (a rebre cada any per Pasqua de Resurrecció, en ordre a la confecció d'alguns sacraments i benediccions), i la col·lació d'ordes als monjos;

– quart, el diocesà presidiria el cerimonial d'investidura d'un nou abat sense cobrar res, car en el supòsit d'exigir quelcom, el monestir podria acudir als serveis de qualsevol altre prelat;

– cinquè, en avant el diocesà no tindria potestat per a dictar sentència d'excomunió contra l'abat, els monjos i els clergues del cenobi;

– sisè, tampoc el bisbe podria exercir sobre les persones del territori monàstic cap jurisdicció temporal (o civil); i

– setè, en les coses suara esmentades, tota la jurisdicció pertanyia a l'abat i al monestir, sense que cap dels documents antics tingués força per oposar-se a aquestes decisions.⁶⁷

A fi de donar la màxima força jurídica a l'acabament d'una lluita tan llarga, Innocent IV envià al bisbe de Barcelona la butlla «Ea quae», datada a Lió dos dies després, confirmant la sentència, bo i incloent-la en el seu redactat.⁶⁸ Ara bé, si en el fons i en la part essencial tots hi

67. ACB, LA III, núm. 376.

68. ACB, LA III, núm. 377.

estaven d'acord, de grat o per força, en donar-li compliment sorgiren actituds contradictòries. Per a l'execució de l'esmentada sentència, el mateix Papa que l'havia ratificada va delegar poders per lletra de 30 de març de 1248 a l'arquebisbe de Tarragona Pere d'Albalat.⁶⁹ Aquest va dictar la providència el 18 de setembre següent.⁷⁰ Durant dos anys res no s'objectava, tot i que cada banda estudiava amb detall els punts considerats rebutjables. Els del monestir manifestaren el 23 de febrer de 1251 que la norma estenia fora de mida la subjecció, en incloure-hi totes les esglésies de domini de Sant Cugat;⁷¹ ho presentaren a la vetlla que l'altra part, l'episcopal, també neguitosa en no entendre bé l'abast d'algunes de les disposicions donades, pensés en assolir una dictat darrer més favorable als seus interessos. Llavors ambdues parts s'avingueren a demanar la decisió final a manera d'arbitratge al mateix executor, l'arquebisbe de Tarragona, i es comprometeren que qui no s'avingués a la resolució pagaria 200 morabatins.⁷² Finalment, després d'escoltar Arnau de Fonollar i Guillem de Castlarí, monjos i procuradors de l'abat i monestir, i, de part del bisbe i església de Barcelona, Guillem de Rosanes, canonge, i Guerau de Vilafranca, l'arquebisbe, en la cambra del castell de Tarragona, el 26 d'abril de 1251, va dictar el laude final. El document conté la còpia del compromís citat, amb un únic retoc admès, pel qual les esglésies subjectes al monestir quedaven sota jurisdicció del bisbe en la mateixa forma que totes les altres del bisbat, excepció feta de la parròquia de Sant Pere d'Octavià i dels seus clergues, que continuarien sota la tutela directa de l'abat: *ecclesia Sancti Petri de Octaviano et clericis eiusdem quibus idem privilegium reservamus quod predicto monasterio per domini Pape sentenciam est concessum, et per nos postmodum declaratum, in qua etiam ecclesia ius representandi eidem abbati et monasterio reservamus.*⁷³

Ajudà a subratllar la prestància del text, el nombrós estol de personatges que el signaren, testimonis alguns de l'acte d'obediència al bisbe protagonitzat per l'abat el 4 de febrer anterior, bé que amantit d'un conjunt de clàusules que diluïen de fet la càrrega jurídica que portava annexa, per reduir-se gairebé a un mer acte de protocol (*salvis*

69. ACB, LA III, núm. 378.

70. ACB, LA III, núm. 379.

71. ACB, LA III, núm. 380.

72. Document de 26 de febrer de 1251. ACB, LA III, núm. 381.

73. ACB, LA III, núm. 382.

regula et ordine beati Benedicti, et salva sententia inter abbatem et monasterium nostrum et vos et ecclesiam barchinonensem lata per Magistrum Johannem Astensem, domini pape Innocencii Quarti subdiaconum et capellanum, de speciali mandato eiusdem apud Lucdunum, et salvis eciam declaracionibus omnibus per dominum Petrum, Terrachonensem archiepiscopum, supra dicta sententia postmodum subsecutis).⁷⁴ Amb tot, fou el camp propici a l'harmonia entre les dues parts una colla d'anys, com es palesa a continuació.

TERCER MOVIMENT. SUBJECCIÓ DEL MONESTIR: 1251-1381

La pràctica posterior va anar comprovant l'entesa, en una etapa que abasta bona part del segle XIV. Tots els indicis descoberts ho corroboren. L'entesa anà més enllà del que es preveia en la documentació: l'autonomia tan pregonada del cenobi va quedar, de fet, molt diluïda. L'ambient de la casa, paral·lel a l'activitat de bisbes decidits i d'empenta, ho va permetre.

Les actes escrites als llibres de Visites Pastorals, amb registres iniciats el 1303, demostren a bastament l'exercici de la jurisdicció episcopal en aquelles coses que havia determinat el laude final. Així, es constata que el bisbe visitava, com a la resta d'esglésies diocesanes, les parròquies unides a Sant Cugat, en les quals el monestir mantenia el dret de patronat i en percebia una part dels béns. Sense cap contrarietat.

Citem les visites de 1304 i 1336. En la de 1304, que inclou un acte litúrgic d'ordenacions a l'església monasterial, a més d'interessar-se per la vida dels monjos, fa constar per escrit que tot ho havia trobat bé: el bisbe visitador *celebravit ordines in ecclesia monasterii Sancti Cucufatis, et subsequenter visitavit ibi et inquisivit diligenter super statu et conversacione tam abbatis quam monachorum et tocius conventus et de aliis omnibus ad hoc spectantibus*;⁷⁵ la de 1336, que relaciona la inspecció de tota l'església amb els altars, i la indagació de la conducta dels monjos (*de vita et administracione ipsius abbatis et aliorum officialium ac omnium aliorum monachorum fuit plene*

74. ACB, LA III, n° 2649.

75. ADB, VP I, f. 10v. Cf. *Qüestions*, p. 48.

inquisitum),⁷⁶ interessant-se fins i tot pels béns materials i la vestimenta de les persones, amb respostes sinceres en un ambient de plena col·laboració per part dels fidels de la parròquia⁷⁷ i dels mateixos monjos,⁷⁸ quan l'abat, molt caduc i reclòs al llit sense poder ni parlar ni ocupar-se de res, un de confiança –*frater Bartholomeus magis quam aliquis alius qui ibidem presens esset, videretur dictum abbatem intelligere evidenter*– va entendre que aquest, a una pregunta del prelat sobre què s'havia de fer per corregir els defectes descoberts (*per quem modum volebat corrigi antedicta*), li deia: *e no sabets qe-us avets a fer vós?* De fet donava via lliure a l'actuació del diocèsà.⁷⁹

També entra en el precitat panorama, la visita de 1379, portada a terme el dimecres 2 de novembre per part del visitador Bernat Maler, savi en dret i rector de la Geltrú, en nom del bisbe Pere de Planella, essent domers Pere Feliu i Berenguer Conangle. Va incloure l'acostumada atenció envers els altars amb els seus paraments de roba i els objectes necessaris en llibres, canelobres, etc.; assenyalant com a defectuosos unes tovalles de l'altar major –les velles s'havien de repartir entre els altars laterals–, uns draps de lli, un missal i un responsori dominical, que s'havien de subsanar en un termini d'uns mesos o d'un any, a més de no trobar una còpia de les disposicions sinodals, cosa que va penar amb una multa de sis florins, condonada tot seguit a prec de persones amigues. Es descobrí també que durant un temps ambdós clergues havien tingut una concubina, amb fills i filles el primer: situació que ja havien esmenat.⁸⁰

També es troben mostres de relació directa amb la comunitat o relacionada amb els suposats drets exempcionals adduïts en altre temps. Per exemple, el bisbe Ponç de Gualba va donar la benedicció abacial a l'electe i confirmat pels monjos, Galcerà de Llobets, el dia 4 de setembre de 1306.⁸¹ Així mateix i correntment els bisbes, en passar per Sant Cugat,

76. ADB, VP IV, f. 37v.

77. ADB, VP IV, f. 37v-40.

78. Relació de les respostes molt extensa, d'acord amb el postulat consignat a la introducció del text per part del visitador: *plenius quam supra contineatur dictum monasterium visitare*. ADB, VP 4, f. 42-47v.

79. *Circa hoc nihil aliud tunc respondit*, afegeix el notari present a l'acte. ADB, VP 4, f. 47-47v.

80. ADB, VP 8, f. 80. L'any consta al f. 1v. Text copiat a *Volumen*, núm. 5.

81. ADB, VP 1bis, f. 59v. Cf. *Qüestions*, p. 48, i *Els monestirs*, p. 156.

s'hi aturaven, i llavors acostumaven a dinar al convent. Per exemple, *et prima die comedit cum preposito, et secunda cum domino abbate*, amb relació als dos dies d'estada al monestir, dissabte 17 i diumenge 18 de febrer de 1308.⁸² També seguiren el mòdul usual els nomenaments dels preveres encarregats de la parròquia de Sant Pere, designats pel bisbe a presentació de l'abat (anys 1306, 1307, 1342, 1348...)⁸³.

QUART MOVIMENT. MONOCORDI MONÀSTIC AMB QUATRE CONTRAPUNTS: 1382-1600

L'entesa va refredar-se, si no un xic abans, sí a principis de la penúltima desena del tres-cents amb la conseqüència de presentar un panorama ben a l'inrevés de l'anterior: el monestir s'imposa. Aquesta situació va allargar-se uns cinc-cents anys. En el present apartat, contemplem el que va esdevenir-se durant dos-cents anys llargs. Per a major relleu del panorama, es donaren per part episcopal quatre cops per a canviar-ho, sense que en cap es prosseguís la prova, i sis fugides vergonyants. De fet, ja que no de dret en absència de decrets que ho avalessin, els abats i els monjos es consideraven senyors de la parròquia propera al seu monestir. Gaudiren, en realitat, de la consideració d'autonomia completa. El cenobi actuava lliurement respecte al control de la parròquia pròpia de Sant Pere d'Octavià i de la sufragània de Sant Medir, que per costum depenia de l'altra. Al mateix temps, són diverses les accions que mostren una marxa normal en assumptes de segona categoria, com és ara el nomenament dels domers, en què se seguí la normativa de demanar al diocesà la ratificació en favor dels nomenats per l'abat o el seu substitut: no calia fer-ne qüestió.

La nova circumstància de subjecció gairebé total de la parròquia al monestir es comprova de primer amb la retirada vergonyant de sis visitadors i segonament en l'absència reiterada de visitadors. En l'entremig, repartits desigualment, quatre afirmacions episcopals, contundents encara que testimonials en absolut. Els fracassos

82. La data resta una mica confosa respecte al dia del mes, perquè falla la correlació de les indicades en el text que ens ocupa amb les consignades en els immediats anteriors i posteriors. ADB, VP I, f. 93v. A *Qüestions*, p. 49, posàrem dia 15, que no pot ser per no caure ni en dissabte ni en diumenge.

83. ADB, *Volumen*, núm. 5.

episcopals, un al segle XV i tres al XVI –els dos darreres sota l'impuls del concili tridentí–, s'estudien ben aviat. Podríem dir que els bisbes donaren fe de vida, sense més efecte. S'han conservat les actes de les visites de 1414, 1511, 1574 i 1597, realitzades totes amb forta oposició del monestir, la de 1382, efectuada només en part, i les de 1406, 1434, 1498, 1500, 1589 i 1592, en total sis, entren en l'atot d'intents fracassats. A més, reiteradament deixaren de banda la visita de la parròquia de Sant Pere d'Octavià.

L'absència reiterada de visitadors és palpable. Queda al marge de 33 gires, completes o no, del districte Oficialat,⁸⁴ amb un buit de visites entre 1522 i 1549, general a tota la diòcesi, si s'escurça el segon extrem (la Seu va cloure la tongada de 1522 i ella va reprendre la següent el 1548).⁸⁵ Es donà, de fet, un petit buit documental que permeté en 1574 als responsables del monestir d'exclamar, davant la represa de les visites a Sant Pere d'Octavià, que no es guardava memòria d'haver-se fet pels predecessors en l'episcopat. Amb raó, sí; amb tota raó, no: seixanta-tres anys entre les visites portades a cap en 1511 i 1574, no permetien ser tan contundents, en xoc evident amb aquells que encara recordaven la presència de bisbe a la parròquia (el relat, exposat més avant, permetria suposar que n'hi hagué alguna altra en l'entremig de les dates indicades). Com a matèria d'argumentació valia, sense exagerar la trama ni el seu valor provatori.

Vers la meitat del segle XVI, a la vista dels nous aires que es respiraven en el conjunt de l'Església amb la celebració del concili de Trento (1545-1563), important en tants aspectes de la vida religiosa, que comportava entre altres punts el deure episcopal de la visita assídua

84. De 1421 (a VP 14), 1435, 1438, 1440, 1444, 1448 (a VP 16), 1446 (a VP 19), 1484 (a VP 21), 1492 i 1497 (a VP 22), 1508 (a VP 29), 1518, 1522, 1549, 1551 i 1552 (a VP 34), 1554, 1555 i 1562 (a VP 40), 1566, 1567, 1568 i 1569 (a VP 42), 1578 (a VP 45), 1583 i 1584 (a VP 46), 1586 (a VP 48), 1593, 1594, 1595 i 1596 (a VP 53, el mateix registre de l'acata de 1597), 1595 (a VP 54) i 1600 (a VP 58). Podem afirmar que no hem trobat el nom de la parròquia de Sant Pere d'Octavià en les llistes de visites incloses com a índexs dels registres de totes les precitades sèries de Visites Pastorals de l'Arxíu Diocesà, llistes preparades al segle XVIII, quan es relligaren en volums els plecs que no tenien coberta. Si bé no pot excloure's que algun s'hagi perdut, en tant que mera hipòtesi de treball, l'exclou de fet l'observació dels monjos manifestada el 1574, referida per nosaltres tot seguit.

85. Curiosament el 1522 s'acabà la visita a Seu iniciada vuit anys abans i el 1548 se n'efectuà la següent al mateix temple catedralici. SANABRE, *El Archivo*, p. 136.

de les esglésies del bisbat, sense exceptuar-ne les dependents de monestirs exempts, i a recer del Patronat Reial que els aixoplugava, els monjos pretengueren obtenir per dret l'autonomia parroquial que de fet ja gaudien. Obriren amb aquesta finalitat el 16 de març de 1564 un procés davant els consellers reials a la cort del governador, que ocupava 51 fulls, signat pel canceller de l'abat Breda, i obtingueren unes concòrdies pactades el 15 de gener de 1566 i el 19 de novembre de 1572. La seva existència ens ha pervingut gràcies a la menció continguda en una requisitòria presentada per ells mateixos en la visita de 1574.⁸⁶ Sense cap mena de subterfugi, el monestir advocava per la total exempció del territori proper al monestir amb inclusió de la parròquia de Sant Pere i la sufragània de Sant Medir, almenys. Els monjos intentaren provar fortuna a les més altes instàncies pontifícies. Si bé no obtingueren un pronunciament favorable als seus postulats, sí que la mateixa manca de decisió no afavoria els interessos episcopals –l'estratagema utilitzada en 1597, sense conseqüències ulteriors, ho palesa a bastament. L'assumpte, doncs, pintava bastant negre per la banda episcopal. No pot menystenir-se que la protecció dispensada per la màxima autoritat civil sobre els religiosos, amb aquiescència pontifícia, donava ales a les pretensions d'aquests per a sostreure's de la tutela diocesana.

Tanmateix, la postura episcopal, aparentment massa tova en els assumptes esmentats contraris a la seva jurisdicció, va portar la lluita en el tema de la visita pastoral a les altes instàncies pontifícies i va guanyar una batalla: fou declarada contra dret pel Tribunal de la Rota en una sentència de 26 de març de 1597, la inhibició de poder-la realitzar dictada abans.⁸⁷ Heus aquí la relació per menut de les onze visites registrades.

La primera demostració del canvi radical, el reporta amb una frase escarida el visitador, Bernat Maler, savi en dret i rector de la Geltrú, en nom del bisbe Ramon d'Escales, que intentà realitzar la visita pastoral a la parròquia de Sant Pere d'Octavià el dijous 2 de novembre de 1382, als tres anys de l'anterior, comentada fa poc i que havia transcorregut amb plena normalitat. Un cop començat el ritual i acomplertes unes quantes parts del formulari inclòs l'advertiment que

86. La còpia de la documentació o que la referenciï es troba a ADB, *Volumen*, núm. 5.

87. CAMPILLO, *Speculum Officialatus*, f. 333.

unes provisions adoptades a l'anterior visita no s'havien acomplert—, *postea venerunt aliqui monachi*, amb prou brega que l'impedí de completar-lo (*qui perturbaverunt dictum dominum visitatorem, qui non potuit ad alia procedere*), de forma que el visitador *ad vitandum scandalum*, va considerar oportú de donar-la per acabada.⁸⁸ Escena repetida vint-i-quatre anys després, al peu de la lletra. El 12 de maig de 1406, el visitador Berenguer Tarascó, rector de Santa Coloma de Marata, delegat del bisbe Joan Ermengol —malalt i apressat per altres assumptes—, en el moment d'iniciar la visita *occurrit sibi* fra Marc de Rubió, paborde del Penedès i vicari de l'abat, al·legant per una banda que no ha de visitar ni el bisbe ni un altre per ell i per altra que no gosi *metre novitats en la dita esgleya* perquè seria un acte *en preiudici del monastir ni del abat en nom d'aquell*, i el visitador *ipse cessavit visitare*, deixant el text de l'acta en aquest punt i la resta de la pàgina i la següent en blanc.⁸⁹ En la tercera vegada, en trobar-se amb un visitador molt més preparat i decisiu, no es pogué acomplir la dita popular que a la tercera va la vençuda.

El nou visitador, el canonge precentor i vicari general del bisbat, Pere Guillem Gaufred, ben adoctrinat per la gran personalitat del bisbe Francesc Climent Sopera, absent, lluitador incansable en la tan triste etapa del Cisma d'Occident com a home de total confiança de Benet XIII, anà per feina i se sortí amb la seva. La narració conservada és rica en matisos. N'oferim el resum del succés junt amb les frases més rellevants del «diàleg» encreuat per ambdues parts protagonistes de la picabaralla. La registrà, a petició del monjo, el notari de la visita en un text en català, reflex de la controvèrsia transcorreguda *verbotenus*.⁹⁰

Al moment de començar la visita a l'església parroquial de Sant Pere, el diumenge 25 d'abril de 1414, tot seguit d'haver efectuat l'entrada al temple, és interromput el visitador per la presència del monjo Marc Rubió, prior i sagristà major, el qual, en absència de l'abat, li fa saber que, pertocant a l'abat vigilar la marxa de la parròquia, titlla l'intent de visita d'acte *contra costuma antica e privilegis del*

88. ADB, VP 7, f. 218. Per paradoxa, aquest succés, i el de 1406, com s'exposa tot seguit al cos de l'estudi, no consta a *Volumen*, pel fet de ser contrari a la tesi episcopal i evitar, així, un material favorable a la postura monacal, en les lliures definitives del segle XVIII.

89. VP 10, f. 229. Cf. la nostra precisió narrada a la nota anterior.

90. ADB, VP 11, f. 155.

dit monastir i el commina a no continuar-la, i, en cas contrari, ell en protestaria d'acord amb el dret (per ço ell, no consentint ans expressament dissentint a la dita visitació, requer lo honrat visitador que en la dita visitació no procehesca d'aquí avant), i que hauria d'esmenar el que hagués pogut disposar fins aquell moment (e si res ha anantat que n torn a degut astament), car del contrari invocaria l'ajuda del dret (en altra manera protesta contra ell e sos béns e de haver recors a tot remey de dret que en açò li puguesa valer e ajudar). El visitador, en la resposta, indica, de primer amb un xic de sorna, que es meravella de la saviesa del monjo i que gosi pertorbar el deure que té el bisbe de visitar l'església parroquial (*maravallant-se de la saviesa del dit asserent vicari en spirituals e temporals com se esforça de perturbar... lo dit visitador en visitar la dita esgleya, que és parroquial e sotsmesa a la jurisdicció diocesana*), exactament com ho fa en totes les altres del bisbat, ja que la jurisdicció episcopal en la diòcesi és un dret imprescriptible; per tant ell *visitarà Déus aydant la dita esgleya parroquial axí com se pertany e per dret li és permès*, a la vegada que farà constar la protesta per la *injúria a ell feta*. El vicari monjo aconduex llavors l'estrategema desviant el punt de mira a base de remarcar que ell actua *per conservació e salvació dels drets del dit mossèn l'abat e del monastir*, no sense subratllar que no pretén actuar *no pas en derogació de dret de algú [el bisbe]*. Finalment, el visitador, davant el nou enfocament que s'assemblava més a una retirada estratègica que no pas l'avís de presentar batalla, opta per seguir el mateix camí, a base de fer constar que actua *per conservació del dret del senyor bisbe*, i que, per tant, defuig *derogar ne preiudici algú fer al dret del mossèn l'abat ne de son monastir, si algú n.i ha*.

Havien estat presents durant l'escena relatada, els rectors de Valldoreix i de Santa Maria de Campanyà, dues parròquies veïnes, i dos veïns, Bernat Mercet i Pere Sunyer, de la vila de Sant Cugat. Tots els quals, junt amb altres persones acompanyaren després el visitador en l'acompliment de totes les tasques inherents a la visita: la revisió dels altars, llibres, ornaments, vasos sagrats, edificis, etc., trobats en bones condicions en general, tret del temple, l'estat del qual deixava molt a desitjar, de manera que va ordenar la construcció d'un de nou en el lapse de cinc anys.

L'itinerari de la visita va incloure tot seguit la inspecció de la capella de Sant Sever, i es descobrí que la casa adjunta estava derruïda, sense que s'adoptés cap decisió al respecte per tal de no interferir en les

aportacions a fer en pro de la nova església parroquial. També necessitaven obres de reparació les cases on residien els dos domers parroquials, als quals imposà l'obligació de fer-hi obres per valor de 50 sous durant un any. En l'acta de visita també es dona a conèixer que sobre la conducta dels domers, els declarants han donat *testimoni lloable*, i que la parròquia la formen 100 parroquians.⁹¹

Apaivagat el tràngol del 1414, la imposició del monestir sobre la parròquia de Sant Pere va continuar com abans, o pitjor. Ho testimonia la visita següent, resolta amb una acta ben original, centrada exclusivament en l'afer de les claus del temple tancat, sense possibilitat d'accedir-hi. Res més.⁹² El text exposa, doncs, que l'11 de novembre de 1434 el vicari general en funcions de visitador amenaça amb una multa de 10 lliures el vicari parroquial Guillem Gironella a fi que *apperiat sibi ecclesiam et permitat eum visitare*, a la qual el vicari respon dient que li plau la visita i que faci el que calgui, *tamen clavem dicte ecclesie non tenet nec tenere asuevit*, perquè les conserva el prior monàstic el qual, reclamat per ell, *claves tradere noluit*, i no pot estar obligat a l'impossible i *ultra hoc, ipse Guillermus subiectus est R. D. Abbati*, i apel·la contra la susdita pena, però el visitador no admet aitals excuses, *ymo reputavit eas frivolas*, i li lliura apòstols refutatoris.⁹³ Va marxar amb la cua entre cames.

També ho reflecteix, indirectament, el text de l'acta de la visita pastoral de 21 de novembre de 1498, després d'un salt de vuitanta-cinc anys sense visites,⁹⁴ de la qual només ha restat l'anunciat o titolet i les dues primeres ratlles destinades a assenyalar la data i la parròquia objecte de revisió.⁹⁵ Res més, tot i que la resta de la mateixa pàgina i tota la següent del mateix full restaren en blanc i així continuen. Actuà de visitador el degà de la vila de Granollers, en nom del bisbe Pere Garcia. Fet que es repetirà més de cent anys després, com exposem al seu lloc.

91. Tot el text: ADB, VP 11, f. 155-157v; copiat a *Volumen*, núm. 5.

92. La breu anotació és escrita en un plec iniciat amb l'acta de visita a Caldes de Montbui i acaba amb la brevíssima nota de Sant Pere, sense enllaçar ni amb el plec precedent ni el posterior, en el volum factici muntat al segle XVIII. Al costat de l'acostumat titolet de l'inici de visita amb el nom de la parròquia visitada, una mà antiga i una altra del XVIII escriviren «1434», com a any de l'acta.

93. ADB, VP 15, f. 242.

94. Cap dels textos de les visites conservats de l'ADB, volums 16 a 24, tots inclosos, de la sèrie VP, no està relacionat amb Sant Pere d'Octavià.

95. ADB, VP 25, f. 171.

Dos anys després i a iniciativa del citat bisbe Pere, es produí un nou intent de visita amb un resultat ben decebedor per a la part episcopal com engrescador per a la monacal. El monestir presenta una oposició aferrissada, avalada per l'autoritat moral de l'arquebisbe de Saragossa, abat comendatari del monestir, a través del domer. El dimecres 27 de març de 1500, el visitador Francesc Pelegrí, en nom del precitat bisbe, s'acosta a l'església de Sant Pere que *invenit clausam*. Traslladat tot seguit a la casa del domer, Gabriel Vilar, a qui reclama que li obri el temple, la resposta d'aquest no pot ser més clara ni més contundent, amb l'afegit d'haver d'obeir el seu superior, l'arquebisbe (de Saragossa, abat comendatari de la casa). Val la pena copiar la resposta del clergue, consignada en català: *Jo, mossèn, no us puch obrir les portes, perquè tinc manament del vicari del Sr. Archabisbe que no obre les portes de la dita esg(l)ésia als visitador(s) del Sr. Bisbe de Barchinona, perquè fins ací no han conegut lo senyor bisbe de Barchinona en cosa alguna ni en visites ni en altres coses*. I el visitador es limità a deixar constància escrita del succés, i abandonà l'intent.⁹⁶

Ben aviat, exactament onze anys més tard, tocà el moment de repetir l'escena de 1414, per obra d'un visitador de caràcter, que sabia bé on podia arribar l'autonomia monàstica en la tutela i direcció de l'església parroquial de Sant Pere. Va ser l'abat de Sant Maria de Serrateix, Gabriel Camp, en tant que vicari general del bisbe Enric de Cardona, el 29 de juny de 1511, festa de sant Pere i sant Pau. Començada la visita *hora quasi decima ante meridiem*, com informa l'acta molt minuciosa i plena de detalls –fa netejar el darrera del sagrari d'aranyes i teranyines, per exemple–, en ser aproximadament a un terç del cerimonial per deixar pas a la celebració de la missa en aital jorn festiu a l'església plena de gent, s'interrompé una estona a causa d'una requisitòria del monestir, però es prosseguí officiant els clergues de la casa a la presència del visitador, el qual indicà al celebrant que en el moment de la predicació i informació dels fidels insistís que aquests s'havien de confessar en el temps oportú, so pena de caure en excomunió, i després ell féu la resta de la visita com si res no hagués passat.⁹⁷

96. ADB, VP 27, f. 75v. La resta de la mateixa pàgina i les dues del full següent, en blanc, per anotar a continuació (f. 77s) la visita a Valldoreix, feta pel mateix visitador, i a Campanyà per un seu ajudant, el mateix dia. Es veu que anava per feina i no podia entretenir-se a discutir allò que tal vegada no coneixia o en sabia poc.

97. ADB, VP 32, f. 160-162v.

La interrupció fou deguda a la presència sobtada de fra Miquel Ros, monjo i vicari del monestir. Entre ell i el visitador s'intercanviaren dos escrits en paper denominats «cèdula», en un joc acabat en taules. En el primer text del vicari monàstic, aquest basava la seva defensa en els privilegis que posaven sota la tutela el cenobi, si bé ell els estenia indegudament *tam in capite quam in membris ipsius, clericis, monachis, ecclesiis parochialibus et capellis suis*, és a dir tot, en el ben entès que la parròquia estava subjecta a l'abat comendatari perpetu i al monestir, havent de reconèixer tanmateix que *illius cura quodammodo ad dictum comendatarium perpetuum et monasterium pertinere censeatur, licet per clericos seculares, ebdomadarios nuncupatos, exerceatur*,⁹⁸ advertint que protesta de l'acte episcopal i l'infractor s'haurà d'atendre a les penes marcades en els privilegis. El visitador replica que, sense derogar privilegis, té dret ordinari a actuar com a parròquia del bisbat, i li recomana que *rassetis et anulletis et per non presentatis habeatis* el citat paper, a no ser que vulgui atènyer-se a la justícia. De nou el monjo, després d'haver reflexionat *paululum*, afegeix que l'absència de visita la tenia el monestir *in huiusmodi possessione paciffica et quieta a tanto tempore citra de cuius inicio seu contrario hominum memoria non existit*. I ambdós s'informen que acudiran al papa Juli II.⁹⁹

En el setè episodi, a l'altra banda d'un llarguíssim pont de setanta anys de manca absoluta de pretensió episcopal, quan el bisbe Martí Martínez del Villar, els dies 3 i 4 de juny de 1574, essent domers Salvador Montserrat Ros, prevere oriünd del bisbat d'Urgell, i Joan Dosset, sacerdot provinent de Rodez, del regne de França, inicia la visita, tot transcorre amb absoluta normalitat, per bé que el núvol fosc de la tempesta s'estava formant dins els murs del monestir. La cerimònia comença amb el solemne ritu de la rebuda del visitador en ple carrer enmig de la gent, mentre repiquen les campanes, i prossegueix amb els passos de la inspecció de totes les parts del temple. Assenyalà, entre altres coses, l'existència d'un copó en forma de sepulcre amb un àngel a cada costat i acabada la tapa amb una creu petita, així com la roba que cobreix el sagrari a manera de pavelló, obrat de seda dels colors roig i blanc i coronat amb un *botó o randa*

98. ADB, VP 32, f. 160v.

99. ADB, VP 32, f. 161-161v.

*de fil de or.*¹⁰⁰ Res no altera la tasca del visitador. Emperò, a la sortida del temple, aquest es troba amb el vicari del monestir, fra Martí Joan de Caldes, en període d'abat vacant,¹⁰¹ el qual li presenta una requisició per escrit. En aquesta li manifesta la sorpresa sobre la visita, ja que *Cosa nova ha paregut al convent del monestir de Sant Cugat, que V.S. aia visitar en la isglésia de Sant Pera de la present vila, fonamentant la seva postura tant en la pràctica –segons ell–, com no s tròpia ni aia memòria que los predecessors de V.S. aien visitada dita isglésia, com en la teoria –també segons ell–, com aquella sie exempta de la ordinària jurisdicció, y subiecta en spiritual y temporal al abat y convent de dit monestir als quals pertany la cura de les ànimes en dita isglésia y parròchia,*¹⁰² ben d'acord amb el privilegi de què gaudia el cenobi, perquè –en la seva opinió– *manen als Rms. Bisbes de Barcelona que no s'entremeten en dita isglésia.*¹⁰³ El citat monjo insisteix de nou l'endemà, dia 4 divendres, personat davant el prelat al mig de la plaça de Sant Cugat, amb la presentació de còpies de nous textos, especialment un de Lotari i d'altres dels reis d'Aragó que havien concedit tot el dret, àdhuc el superior de mer i mixt imperi, sobre el territori adjunt al monestir, els quals abonaven la plena exempció, tret de la visita triennal per part del visitador de la congregació benedictina, la claustral tarraconense. Tot seguit, el bisbe sense fes cas de res, entrat a l'església parroquial, continua la visita, amb l'administració del sagrament de la confirmació, si bé per a altres assumptes delega la prossecució a Pere Viver, degà de la catedral de Barcelona, amb l'advertiment que ha de cenyir-se a indagar només sobre els aspectes espirituals, tant de la parròquia com de la sufragània de Sant Medir, unida també al cenobi –on va trobar *el pavalló de vel de glassa.*¹⁰⁴ Mentrestant, el prelat es dedicava a posar per escrit la resposta a l'esmentada requisitòria, remetent la seva actuació al que havia aprovat

100. ADB, VP 44, f. 97v. Tota la visita ocupa els folis 97v-101v, encara que el text de l'acta omple sols 97v i 100-101v, mentre que els f. 98-99 designen el bifoli lliurat pel monjo al visitador, escrit per ell o en nom d'ell per algú del monestir, que conté el text de la seva sorpresa, la còpia del privilegi de Lotari i una queixa. També és copiada a *Volumen*, núm. 6.

101. S'estengué de 1573 a 1589. PERAY, *Sant Cugat*, pp. 167-168.

102. ADB, VP 44, f. 98.

103. ADB, *Volumen* núm. 6.

104. ADB, *Volumen* núm. 6. També VP 44, f. 101v-102.

el concili de Trento en la sessió XXV, capítols XI i XXII (derogador dels privilegis antics).¹⁰⁵

Nou intent episcopal i nou fracàs, el 16 de gener de 1589, essent visitador Miquel Torrell, rector de Sant Boi de Llobregat, en nom del bisbe Joan Dimas Loris.¹⁰⁶ Res no pogué davant l'obstrucció dels monjos, i el notari de visita deixà un curt com dens i bell text, que comença així: *cum illam (ecclesiam parrochiale) visitare vellet, et suam incipere visitationem cuperet, ibidem incontinenti venerunt et coram eo comparuerunt*, fra Joan Baptista de Caldes, infermer i domer de la parròquia, junt amb altres monjos, per manifestar de paraula el seu rebuig davant la *maravella* de la missió episcopal de visitar la parròquia, pel fet que aquesta *és subiecta al present monestir de Sant Culgat del Vallès*, i gaudeix dels mateixos considerands que aquest *immediatament subiecta a la Santa Sede Apostòlica*, molt més encara ja que *no.s troba memòria de hòmens que lo dit Sr. Bisbe de Barchinona, ni sos predecessors, ni visitadors alguns de aquells haien mai visitada dita eglésia de Sant Pere*, per raó del privilegis que els han atorgat, que l'engloben, de manera que *los curats de dita iglésia són omnino subiectes al molt Rnt. Sr. Abbat*, remetent-ho tot a una sentència, qualificada de definitiva, emesa pel papa Sixt V, que llavors pontificava. S'avortà així la prova.¹⁰⁷ Tanmateix, en seu abacial vacant, els domers presten al vicari general monàstic la canònica obediència.¹⁰⁸

Sense desanimar-se gens, malgrat deixar passar les rondes de 1590 i 1591 de tot l'Oficialat, als tres anys va provar nova fortuna, saldada com l'anterior. Per encàrrec del precitat prelat, el visitador Joan Calvó, prior de Sant Maria de Belcaire i rector de Santa Eulàlia de l'Hospitalet, personat el 20 de desembre de 1592 davant el temple parroquial i reclamada la presència dels clergues, surten fra Lluís Alentorn, cambrer i vicari general del cenobi, junt amb els monjos Galceran de Caldes i Miquel de Paguera, manifestant aquell que *may ningú la pot visitar*

105. ADB, *Volumen*, núm. 6. També VP 44, f. 100v-101.

106. El seu nom i la missió rebuda, ADB, VP 49, f. 1.

107. La resta de la pàgina verso i els tres fulls següents del final del plec quedaren en blanc, com s'ha vist en anteriors ocasions.

108. ADB, VP 49, f. 99-99v. El lligam dels domers al monestir provenia també, segons el monjo opositor al visitador, en rebre d'aquell les racions alimentàries de pa, vi i ous, així com diners i altres substàncies (f. 99v).

tant bisbes, que no siguin els abats (sinó los abats), rebutjant la pretensió en base a les normes canòniques segons les quals omnes parochiales ecclesias quacumque exemptione munitas, etiam illas que sunt nullius diocesis han de ser visitades. Acabat el breu i tens diàleg, el visitador fa per pujar la graonada de l'església sense poder avançar en trobar-se que els citats tres monjos, situats estratègicament –el dia abans en saber la visita fra Alentorn havia pres les claus del temple–, li barren físicament el pas amb les seves persones *passats en lo graó de la porta*; tot i que el visitador ha *fet forsa*, no aconsegueix entrar, *no sentint-se poderós*. Llavors el visitador opta, davant la gentada expectant, per redactar un cartell invitant tothom a denunciar els pecadors públics, sense que el monjo el vulgui llegir. En aquesta situació, «mossèn» Tintorer, resident a la vila des de fa més de seixanta anys, manifesta que *ha vist visitar lo Sant Sagrament y altres coses a don Martín del Villar, bisbe de Barcelona*, amb l'afegitó que una altra visita de cinquanta anys abans era molt completa i, ben interessant, que hi ha *una sentència entre lo bisbe y capítol de Barcelona y entre lo abat y capítol de Sant Cugat en què se declare que tot lo spiritual és del bisbe*, insistint que altres també ho poden certificar i que, una dada ben important, *jamai lo abat ni altres de dit monestir ayen visitat lo Sant Sagrament de la present sglésia*. Malgrat tot i que el concili urgeix els bisbes a efectuar la vista anual de *omnes parochiales ecclesias*, opta per donar l'acte per acabat.¹⁰⁹

Davant el repetit refús i fracàs, l'esment al deure de visitar cada any totes les parròquies semblaria pueril o ridícul en relació a la de Sant Pere d'Octavià a la vista que no fou inclosa a les gires completes de l'Oficialat realitzades els anys 1593, 1594, 1595, 1596 i 1597, aplegades totes en un sol i gruixut volum. Però res més lluny de la realitat. Aital espai de temps va servir per a conduir gestions a la cúria papal¹¹⁰ i preparar-se per a un nou assalt. Fou com mai, de grandió: el redactat ocupa tot un plec que completa el volum suara citat, en una

109. ADB, VP 50, 481-481v. El darrer incís «omnes parochiales ecclesias» és un afegit coetani fet per altra mà de la resta de l'acta.

110. També s'hi movien els procuradors monàstics, els quals hagueren de demostrar la validesa legal del Cartoral, afirmada el 6 d'octubre de 1595 pel notari de Barcelona Joan Perellós, en tant que actuari en nom de l'ardiaca de Benasc, delegat per les instàncies romanés, mentre defensava el dret episcopal Ildefons Coloma. ADB, *Vallès*, f. 131.

extensió de 71 fulls o 142 pàgines.¹¹¹ Malgrat tot, més encenalls que foc verdader. Heus aquí una visió esquemàtica. No es tractà de presentar argumentacions antigues: res de res; sols una interpretació divergent de les diligències aconduïdes al palau pontifici de la Rota, a Roma, i l'enorme meticulositat amb què es realitzà la visita. Perquè la vista es féu aprofitant de fet l'absència de gairebé la totalitat de monjos del monestir –deurien ser 24, el nombre estimat com a màxim–¹¹² i, per tant, la reacció tardana de qui ho sabia fer. La visita començà el 21 de desembre de 1597 i es perllongà fins al 4 de febrer de 1598, amb l'afegit previ de gestions i avís de visita a partir del 18 de desembre i un llarguet parèntesi de Nadal al 9 de gener, ambdós inclosos, a fi de tornar-hi el dia 10 *post ferias Nativitatis Domini Nostri Jesuchristi*.¹¹³ El pes de les gestions combatives el portà Sebastià Grau, beneficiat i sagristà de Santa Maria de Terrassa, i el de la visita pròpiament dita, Joan Calvó, ja conegut en aquestes tasques, bé que ara recobert del càrrec de rector de Mataró. Proveïts d'un document pontifici datat a Roma el 26 de març del mateix any 1597, aconseguit pel procurador episcopal Antoni Masó –del monestir ho era Jeroni Rabassa–, gens apodíctic ni definitiu, serveix d'arma, presentada el 18 de desembre tant a l'abat Miquel d'Aimeric,¹¹⁴ a la casa que el monestir té a la ciutat de Barcelona (a la riera de Sant Just), com al cap d'unes hores a fra Baptista de Calders (o Caldes –Caldés?– en un altre document), domer de la parròquia, trobat al claustre del cenobi, el qual se sent acorralat perquè no compta amb companys, tret de dos altres monjos –que no sabrien menar qüestions canòniques, en absència de tots els altres–, com també a un bon grup de gent reunida a la plaça, a qui a més els avisen que el diumenge següent després de la missa matinal es començarà la visita, havent deixat el pertinent cartell. Cosa que, segons el redactor episcopal, els va provocar *animi letitia et alacritate*. Ho esperaven i se

111. ADB, VP 53, f. 690-761v. El darrer full està dedicat a la visita de l'església de Sant Medir, adjunta en tot aquest temps a la de Sant Pere. Es podrien excloure tres pàgines plenes de text, f. 732-733, correctament invalidades. També els f. 745-748 són un plec ficat on no toca i parteix el text, que salta del final del f. 744v al principi del 749.

112. Ho esposa un document de l'abat Gaiolà del 1764. ADB, Sant Cugat del Vallès, vol. 4 –un lligall–, un bifoli dins una camisa que a sobre porta escrit en llatí A.E.B.

113. ADB, VP 53, f. 714.

114. Abat de 1595 a 1617, serà protagonista també de la concòrdia de 1606. PERAY, *San Cugat*, pp. 168-169.

n'alegraven.¹¹⁵ Rebut el visitador amb la pompa de costum, inicia amb preciosisme exagerat la revisió de tot, interrompuda per la presència del precitat monjo el qual manifesta el rebuig de l'acte i anuncia que apel·larà a Roma.¹¹⁶ Es prossegueix la visita el 10 de gener següent amb el detallisme indicat,¹¹⁷ tant en la recerca de cada cosa com per l'extensió dels punts, objectes d'investigació, per exemple les penyores preses pel monestir als clergues, obrers i persones de la parroquial (*captione pignorum*)¹¹⁸ o els tocs de campanes prohibits,¹¹⁹ no sense declaració rebuda de testimonis. En plena activitat, el visitador s'exclama que la parròquia *diu est non fuit visitata contra mentem S.C. Tridentini*.¹²⁰ Nova interrupció el 15 de gener ara per obra de fra Miquel de Paguera, paborde major de la casa i procurador de l'abat –retornat sens dubte a correcció d'allà on era per oposar-se a la visita–, tant per protestar del que ells consideraven un abús i un excés: *molestare et perturbare tam in regimine dicti monasterii prerrogativis et libertatibus eiusdem quam in jurisdictione ecclesie parochialis*, com contrari als drets dels obrers *subiectos, subditos et adscritos* al cenobi, i, pitjor encara, el visitador actuava *in maximum totius populi scandalum*, atès que *excessus commisit* contra la decisió de l'auditor papal, Francesc Peyna, continguda en un document del 26 de març de 1597 –el mateix text que el bisbe feia servir per fer valer els seus drets– i el concili tridentí en la sessió 25 capítol 11.¹²¹ Amb tot, els monjos no es presenten a una nova citació, encara que intercanvien textos amb el visitador, i aquest llença pena d'excomunió, per entrar en el tema del nomenament dels domers, en el qual els monjos al·leguen que *sunt in quieta et pacifica possessione seu quasi deputandi vicarios seu hebdomadarios* i consideren que el bisbe no pot *intromittere* com fa el visitador. Per tot això el monestir apel·larà al papa Climent. Al final de tantes pàgines es recull la visita de Sant Medir, complementària com sempre de la de Sant Pere.¹²²

115. Ibid., f. 691-695.

116. Ibid., f. 69v-713.

117. Ibid., f. 714ss.

118. Ibid., f. 720v.

119. Ibid., f. 722v. També es recull declaració sobre un assassinat esdevingut a Terrassa, sense connexió aparent amb la visita.

120. Ibid., f. 732.

121. Ibid., f. 734-734v, bé que tota la requisitòria s'allarga fins al f. 737v.

122. Ibid., f. 738-761v.

Per altra banda, no entrava en el projecte trencar de fet amb el bisbe, ans mantenien uns lligams en allò que consideraven més secundari o que els podia reportar una plataforma d'informació. Per això, el paborde major Bernat de Vallseca i el prior de Santa Oliva Bernat de Vallseca júnior, procuradors del monestir, presents al palau episcopal *circa solis occasum*, s'apressaren a informar el bisbe Pere de Planella de l'elecció com a abat de Bernat Terré, prior de Casserres i abans infermer de Banyoles, el 21 de febrer de 1385, dimarts, i li lliuraren tot seguit els documents acreditatius, de manera que el prelat el dissabte següent, declarant la validesa de les actuacions, el va confirmar en el càrrec; acte més de remarcar pel fet que el monjo Pere Oliver també es considerava amb drets per a l'elecció.¹²³ Així mateix, els priors del monestir, com a representants de la parròquia, acostumen a assistir als sínodes celebrats a partir de 1572;¹²⁴ el bisbe seguí el costum de nomenar per al càrrec de domers els clergues proposats pels abats (1428, 1429, 1432, 1439, 1445, 1519, 1557, 1559 i 1561, amb indicació a vegades d'haver efectuat el nomenat el consuet jurament de fidelitat i obediència al prelat);¹²⁵ també els monjos i els preveres se sotmeten a les normes quant a l'obtenció d'un benefici, que havia de comptar amb l'aquiescència del prelat (en 1592 fra Joan Baptista de Caldes, en ordre al benefici de Tots Sants a l'església monàstica, vacant per defunció de l'obtentor anterior, fra Jeroni Mont-rodon, o bé en 1615 a favor del prevere Rafael Portella, que ell mateix es considerava *com a hàbil i sufficient* per al benefici de sant Joan Baptista a la parròquia, lliure per mort de Joan Ortega).¹²⁶ Al mateix temps procuraven aprofitar qualsevol circumstància favorable per tal de manifestar la seva voluntat de disposar de plena jurisdicció. Provaren fortuna, amb èxit, ni que fos en un assumpte menor, davant l'autoritat del nunci representant del Papa als regnes d'Espanya. Aquest va acceptar la reducció de les dues places de domer –càrrec equivalent al de rector–, de fixes a manuals, decidida per decret abacial del 7 de desembre de 1565, la qual implicava a més la incorporació dels rèdits pertocants a elles a la mesa conventual del monestir; la idea motriu queda ben retratada en la frase que diu: *Itaque de cetero cura animarum predicta per duos clericos*

123. ADB, *Volumen*, núm. 12.

124. ADB, *Volumen*, núm. 14.

125. ADB, *Volumen*, núm. 6.

126. ADB, *Volumen*, núm. 6.

*idoneos seculares ad nutum nostrum et successorum nostrorum abbatum dicti monasterii amovibiles, quibus portiones solite et alia jura per nos et dictum conventum designanda, assignentur, prout fieri solet laudabiliter deservire.*¹²⁷ Els prelats del moment i els posteriors immediats també reconegueren de fet la validesa de la decisió unilateral perquè, ni en el supòsit que ho haguessin recorregut, concediren les llicències oportunes al domers assenyalats a dit per l'abat.

CINQUÈ MOVIMENT. AL RITME MONÀSTIC: 1601-1739

A les citades sotragades, saldades igualment entre aparents èxits (visites de 1574 i 1597) i fracassos (1589 i 1592), se seguí un període de calma total. Res no el feren canviar ni la citada sentència rotal de 1597, que anul·lava una anterior inhibició dictada contra el bisbe,¹²⁸ ni una concòrdia entre monestir i bisbat, assolida en 1606 com veurem, que ofería la possibilitat de conduir la visita episcopal a la parròquia de Sant Pere. No hem trobat cap explicació que justifiqui la no utilització d'aquests recursos, ni pels bisbes promotors ni pels seus successors.

Per contra, tots els bisbes del segle XVII i principis del XVIII, deixaren de banda sistemàticament aquesta parròquia en els itineraris de visita. S'han conservat les actes de 32 periples –complets, la majoria, o parcials, la minoria–, que van de 1601 a 1737.¹²⁹ Els visitadors recorren regularment tot el territori diocesà denominat Oficialat, del qual formava part Sant Cugat. Els delegats obvien sempre el centre monàstic o la parròquia adjunta, com si estigués empestada. No és pas que en desconeguin l'existència. Tant és així que els redactors de dos volums

127. CAMPILLO, *Speculum Officialatus*, f. 325.

128. CAMPILLO, *Speculum Officialatus*, f. 333.

129. Hem revisat la vintena de volums de visites que omplen el segle XVII: en alguns ha bastat donar una mirada als índexs inclosos en els volums, però en altres, sobretot els dedicats especialment a l'Oficialat, no en tenen i hem resseguit full per full tots els titulars de les actes. El resultat ha estat negatiu amb relació als anys següents: 1600 i 1601 (a VP 58), 1601, 1602 i 1605 (a VP 58a, dedicat exclusivament a l'Oficialat), 1606 (a VP 62, sols Oficialat), 1607 (a VP 63, només Oficialat), 1607, 1608, 1611, 1612, 1616, 1617, 1623, 1627, 1628 (a VP 64 de 836 f.), 1613, 1614, 1630, 1634, 1639, 1694, 1696, 1700, 1711, 1733 i 1734 (a VP 67, d'uns 500 f.), 1662, 1676, 1677, 1683, 1684 i 1688 (a VP 72, d'uns 230 f.), 1726-1730 (a VP 74), 1735-1737 (a VP 76).

de dues sèries completes de visites, a l'hora d'establir l'índex posat al davant de cada volum, consignaren «Sancti Petri de Octaviano» seguit de ratlletes fins a l'altura on es consigna el foli i l'espai d'aquest va quedar en blanc:¹³⁰ evidentment no s'atrevien a acostar-s'hi. Sant Cugat s'havia sortit amb la seva, per la via dels fets. Tal vegada aquella grandiosa foguera de 1597, que hem qualificat de foc d'encenalls, i ho fou amb relació al cenobi, podem afegir aquí que, a l'estil de bumerang, retornà contra els que l'havien encès i els deixà socarrats. Cap bisbe se sentí amb prou forces per a repetir un intent semblant. Amb raó un biògraf de l'abat Aimeric pogué escriure que aquest havia actuat *para defensa de una jurisdicción plena quasi episcopal con territorio separado*.¹³¹ L'episodi de 1636, una visita fantasma segons el registre episcopal com veurem, encara hi dóna més relleu: el bisbe es presentà en pla de visita i la va fer, però com?.

Tot i això, els monjos, procuraren limitar al màxim l'esmentada decisió papal, en descobrir una nova oportunitat al principi del segle següent, quan ocupava la seu barcelonina un altre prelat. En conseqüència, l'abat Miquel d'Aimeric, que patí l'escomesa de 1597-1598, i els bisbe Rafael de Rovirola,¹³² posats d'acord, a la vista de les normes dictades pel tridentí,¹³³ el 19 de desembre de 1606 signen una concòrdia,¹³⁴ que reconeix el dret episcopal a la visita de la parroquial a la vegada que

130. ADB, VP 74, de 1726-1730, i 76, de 1735-1737, amb la curiositat en aquest segon cas, que a l'índex per districtes, a Oficialat ocupen el darrer lloc Sant Pere d'Octavià, en la forma esmentada, i Santa Maria de Sants, també sense foli, però en la secció dels noms de les parròquies per ordre alfabètic –també es troba al vol. 74–, es troba Santa Maria de Sants, amb l'advertiment que no fou visitada, però el nom de Sant Pere d'Octavià no figura en cap supòsit dels tres noms de què consta.

131. ADB, *Vallès*, f. 131.

132. ADB, *Volumen*, n° 18, (f. 1v).

133. En concret, segons el document, el capítol II, *de regularibus*, sessió XXV. ADB, *Volumen*, núm. 18, (f. 2r).

134. ADB, *Volumen*, núm. 18. És un plec de sis fulls no foliats, però indicarem el foli que correspon a cada fragment textual. És un text inclòs en un tema de dret matrimonial disputat en 1730 entre les dues potestats, tramès al bisbe a petició d'aquest. És una còpia autenticada pel notari reial de Sant Cugat, extreta de *lo Cartoral de foleys pergamentis nigris*, titulat «Privilegia apostolica in favorem Sancti Cucuphatis Vallensis concessa», f. 40, conegut també com a Llibre Negre del monestir, segons opinió de PERAY, *San Cugat*, p. 169 n. 1. Cosa que evidencia que no se'n conservava llavors (segle XVIII) cap còpia a l'arxiu episcopal. Tampoc no figura, com hem pogut comprovar al Registre Comú 74, que conté la documentació de 1604 a 1609, molt poca de 1606, on hauria d'haver-se registrat, ni tampoc als llibres de VP.

indirectament el limita de fet. Amb ella es vol també esbandir els plets pendents, tallar el flux gros de despeses ocasionades a ambdues parts i evitar l'escàndol a la gent, i a la vegada pretenen fomentar *pacem dulcedinem enutrire*.¹³⁵ El pacte, en un redactat precís jurídicament parlant, però breu, a més de reconèixer el dret a demanar del Papa el beneplàcit, en el moment oportú,¹³⁶ conté quatre apartats o punts:

– En el primer es reconeix que els sacerdots, seculars o regulars, que portin l'església parroquial, quant a la cura d'ànimes i a l'administració dels sagraments *subsint immediate... jurisdictioni, visitationi, correctioni et punishmenti dicti Rdmi. Dni. Barcinonensis episcopis cumulative cum abbate et suorum*, actuals i successors, a la vegada que no hi podran exercir *quin prius fuerint examinati, approbati, et habuerint ad id licentiam* del bisbe o del vicari general, *nec ibi aliqui etiam ad nutum amoviles deputentur nisi de consensu* del prelat i haver-se sotmès al preceptuat examen per part del mateix ordinari o el vicari general.

– Segonament, en vista del que ha estat disposat sobre això, s'acorda que el bisbe o el vicari general *annis singulis visitet, et visitare possit dictam ecclesiam parrochiale Sancti Petri de Octaviano praesenti dioecesis Barchinone, visitando in dicta ecclesia solum et dumtaxat omnia quae ad curam animarum dictae parrochiae, et sacramentorum administrationi pertinent*, segons la normativa tridentina, *et hoc intelligatur cumulative cum dicto abbate, et non alias*, pertocant la resta al monestir (*libere pertineant et expectant ad dictum abbatem et conventum tantum et dumtaxat, et non ad alium, alias, aliter nec alio modo*).¹³⁷

– En tercer lloc, es fa constar que el prelat en ocasió de visita serà rebut com és costum arreu, amb honor, tocs de campanes, tant si és el prelat mateix com el vicari general.

– I finalment, renunciem a prosseguir els litigis pendents. Considerem que aquest document té valor d'epístola.¹³⁸

I adjunten les cauteles del cas i el signen a Barcelona en el referit

135. ADB, *Volumen*, núm. 18, (f. 1v).

136. ADB, *Volumen*, núm. 18, (f. 1v).

137. ADB, *Volumen*, núm. 18, (f. 2r-2v).

138. ADB, *Volumen*, núm. 18, (f. 2v).

jorn. El dia 7 de gener següent fou ratificat pels monjos en capítol, en nombre de 13, considerat la majoria, o els més representatius.¹³⁹ Entre els noms surten aquells que havien protagonitzat en ocasions anteriors l'enfrontament dur amb els visitadors.

Creiem, a la vista del text –s'hi fa constar que el monestir i la parròquia són del bisbat de Barcelona (temps a venir, ho negaran)– i de l'estat anterior i sobretot posterior amb absència de visites, que aquest document era un punt de partida per calmar la situació i reconduir-la. Per això el nostre criteri, des d'una perspectiva desapassionada, esmena l'exposat per l'arxiver diocesà Antoni Campillo a mitjan segles XVIII enmig de la fragor de la tempesta.¹⁴⁰

Tanmateix, el monestir es remeté algunes vegades a aquesta concòrdia com a base d'ulteriors afers (a tall d'exemple: una sentència matrimonial en 1731¹⁴¹ i el refús a la visita pastoral en 1740, contrària al dret, en virtut de l'esmentada concòrdia).¹⁴² I un episodi episcopal de 1636 rubrica, de fet, la cessió del bisbe a les pretensions del monestir. En efecte, el 3 de març d'aquell any, el bisbe Garcia Gil Manrique, en compliment de la seva voluntat de visitar la parròquia de Sant Pere, és rebut solemnement fins al portal de la vila per una processó amb creu alçada, tocs de campanes, ganfarons i acòlits; en ser davant de les portes del temple, besa la creu i el missal obert al text del cànon de la missa, i..., s'acaba així a mitja pàgina el redactat de l'acta, truncat, car res més no es reporta al llibre del bisbat, ans es deixaren les quatre

139. ADB, *Volumen*, núm. 18, (f. 3r-5r). Les tres darreres pàgines del plec, quedaren en blanc.

140. El protagonista diocesà Rovirola, que pontificà de 1604 a 1609, fou acusat públicament de *dictorum iurium ignarus* per l'arxiver Campillo, amb relació a la documentació antiga (ho va publicar en 1741, *Sententia*, gairebé al final = f. 9v), amb no massa raó, com es dedueix del conjunt dels fets: la realització de la visita des de principis del segle xv havia xocat amb tantes dificultats, o simplement ignorat per tantíssims prelats barcelonins. Carregar les neules sobre el que intenta resoldre l'assumpte no sols és massa agosarat, ans fora de lloc, molt més quan l'acusador no reeixí tampoc a resoldre el conflicte, encara que hi contribuí. Per altra banda, semblaria que Rovirola podia haver exercit el dret de visita, tot seguit de la concòrdia, però no consta als registres diocesans conservats que ho fes. Campillo, tant a *Sententia* com a *Speculum Officialatus*, f. 333, subratlla que el pacte, en no haver recaptat de cap autoritat superior la seva referendació i en la mesura que entrava en xoc amb la sentència del legat papal en 1247-1251, va quedar sense valor.

141. ADB, *Volumen*, núm. 11; i *Sententia*, quasi al final (= f. 9v).

142. ADB, VP 77, f. 534ss.

planes següents en blanc,¹⁴³ amb la intenció evident d'anotar-hi el resultat de la visita, però quedaren tal qual, trobant-se a continuació el text de l'acta completa de la visita següent, a Valldoreix. Què devia passar que es deixés d'escriure l'acta completa de la visita? Sens dubte un sentiment de no haver actuat correctament. La narració d'un monjo ho deixa entendre: el bisbe *quiso usar del derecho de la concordia de 1606... pero como discrepases de la concordia se opuso el abad: enmendolo el obispo y assí pudo passar a 6 de marzo de 1636 a la visita cumulativa que el abad le concedía con la concordia. Visitó el sacrario, la fuente baptismal, y pidió territorio para confirmar.*¹⁴⁴ Sembla, doncs, que actuar encotillat d'aquella manera, ho deuria considerar vergonyós o almenys perjudicial als interessos episcopals i preferí deixar l'acta en blanc. El quid de la qüestió de la concòrdia rau, per tant, en l'adverbi «cumulative»,¹⁴⁵ és a dir, una actuació conjunta o de comú acord o compartida, una trava a la llibertat episcopal o una reducció del seu dret. La concòrdia de 1606 es convertí en senyera a mans dels monjos, un dels quals, en el moment d'escriure en 1738, afirma que *es la que permanece*.¹⁴⁶

Per altra banda no deixa de sorprendre la interrupció del registre, atès que el mateix prelat havia exercit abans un acte jurisdiccional en concedir l'autorització, el desembre de 1634, de poder erigir una confraria a honor de sant Isidre, a l'altar dedicat a santa Llúcia, de resultes d'una petició formulada pel pagès Sever Serra, en la qual es fa constar que *Lo poble de Sant Culgat del Vallès tenint gran devoció al gloriós sant Isidro, y vent que des (o den) que se encomanen a dit sant ixan anyades molt pròsperes*.¹⁴⁷

En el tombant del segle i durant la primera meitat del XVIII es percep

143. ADB, VP 71, f. 158, el text, i tot l'espai reservat -en blanc- de mig 158 a 160r; copiat a *Volumen*, núm. 6.

144. Es remet al llibre de «Determinaciones Capitulares año de 1636». ADB, *Vallès*, f. 132v. En aquest text s'indica el dia 6, mentre que el llibre visites porta el 3. Ens inclinem per aquesta data, per la qualitat del llibre i la correlació de visites en els jorns immediats (la precedent el mateix dia 3 a Santa Maria de Campanyà i la següent a Valldoreix el dia 4).

145. Sobre «privative» i «cumulative», el bisbe Sales redactà un text de caire jurídic el 23 de febrer de 1761, editat tot seguit, en resposta a un dubte expressat per la Reial Audiència. ADB, Sant Cugat del Vallès, 4, exemplar solt.

146. ADB, *Vallès*, f. 131.

147. ADB, *Volumen*, nº 13.

en els bisbes un ànim de voler canviar la situació. Actuaren amb paciència, malgrat no poder comptar amb l'ajut de Roma i haver-se d'adreçar al Patronat Reial que exercia de fet l'exclusiva jurídica en les disputes sobre el seu camp d'acció. De primer, a la cúria episcopal es dedicaren a recollir dades amb vista a redactar una llista de punts considerats atemptadors dels drets generals o episcopals. En sortí un elenc prou considerable: reporta que els abats impedièn la publicació a la parròquia dels edictes promulgats pels bisbes; els abats en les visites a la parròquia havien ratllat els decrets de visita pastoral, és a dir, els textos escrits pels prelats amb la intenció d'esmenar els defectes trobats d'aspecte material o moral; els abats celebraven de pontifical i beneïen fent tres creus a l'estil d'un bisbe, consagraven calzes sense indicar que actuaven per delegació episcopal; de fa uns 40 anys, el cordó del que penja una creu sobre el pit és més llarg de manera que la creu surt per sota de la musseta; aquesta creu se l'han posada a partir de 1714 a sobre de la musseta en contra de la normativa vigent a la Tarraconense, recordada en els concilis de 1722 i 1727; han canviat el citat cordó per una cadena d'or afegint el sol de sant Tomàs i, finalment, han adoptat un tipus de creu més grossa que la que utilitzen els prelats.¹⁴⁸

En el cantó episcopal entren altres fets. El monestir, continuant la política de l'aparent cessió en el seu intent de drets omnímodos, va facilitar, sinó empènyer, que el bisbe de Barcelona amb autorització apostòlica oficiés, junt amb els abats de Ripoll i Besalú, el 4 de juliol de 1728 a la capella de santa Clara de Barcelona, la benedicció abacial de l'electe Josep de Llupià, junt amb el designat per a Santa Maria de Serrateix, Joan Baptista Berant.¹⁴⁹ També a la banda episcopal posem la butlla de Climent XII adreçada al bisbe Felip de Aguado Requejo l'11 d'abril de 1736, en virtut de la qual el bisbe de Barcelona dóna al nou abat Francesc Serra i de Portell, el regiment i l'administració del monestir, en expressió del seu dret com a ordinari local diocesà (*curam regiminis et administrationis dicti monasterii quod sibi ordinario iure subesse dinoscitur*).¹⁵⁰

Per la banda del platet favorable al monestir, la presència del rei es feia més efectiva en detriment, almenys indirectament, dels drets

148. ADB, *Volumen*, plec petit sense número identificatiu, posat entre 12 i 13.

149. ADB, *Volumen*, núm. 15.

150. ADB, *Volumen*, núm. 16.

episcopals. En les possibles controvèrsies, com la que de segles es ventilava entre prelat i abat, el rei i en el seu nom l'Audiència Reial tenia l'exclusiva per intervenir-hi. Ho fixà un decret reial del 1738 amb relació a les abadies subjectes al patronat reial,¹⁵¹ un punt de batalla aquest iniciat en temps dels Reis Catòlics i que amb alternances de molta virulència amb altres de més calmades, però jamai esmorteïdes, duraria fins a la renovació aprovada pel concili Vaticà II. Era l'època de la màxima intromissió del poder civil en els afers eclesiàstics. Es deia que fins i tot amb aquella normativa quedava tallada de fet la via de portar els assumptes davant el Papa. Els bisbes de Barcelona, que no ho creien així, trobaren en realitat un eco nul gairebé en les instàncies pontifícies, mentre la maquinària reial va funcionar fins al darrer punt. El públic estava assabentat gairebé de tot mitjançant fulls o plecsc impresos en abundància. Es feia sentir tot el pes de la intervenció del poder reial per mitjà de l'Audiència o cort de justícia, o bé la «Cámara», coneguda com «Cámara de Castilla», l'organisme de més rang per a assumptes del Patronat Reial. Regnava a Espanya el rei Felip V.

SISÈ MOVIMENT. EL FORT TEMPORAL: 1740-1761

A mesura que avançava el segle XVIII augmentava en força el canvi d'actitud per part del monestir percebut ja als seus inicis, en el sentit de mostrar-se més combatiu que mai. Amb una barreja, però, d'episodis de color oposat. Els abats mouen una sèrie de fitxes petites, que reunides en un atot a la manera d'una llista de greuges en l'opinió episcopal, serviren de teia que encengué un grossa flamarada seguida d'una gran explosió. No fou la solució final, ni el cenobi pogué aixecar-se gaire temps exhibint la bandera de la victòria.

Per la banda episcopal s'anoten dues provisions: exigir el redactat nou per a l'admissió com a rector de Sant Pere del pretendent Francesc Torrent, prevere oriünd del bisbat de Girona, el qual disposava del nomenament lliurat per l'abat, a més d'haver de sotmetre's al preceptiu examen per part episcopal, l'any 1740;¹⁵² i dos anys després, el precitat

151. ADB, *Volumen*, aplega de dos bifolis sense número identificatiu, posada entre 12 i 13 en el moment de la investigació (1999-2000).

152. ADB, *Volumen*, núm. 6.

Torrent, junt amb el seu substitut fra Esteve Escariu, de Sant Cugat, veu com el bisbe li retira les llicències per a confessar i el segon només les obté un cop passats els exàmens sinodals, per bé que a partir de 1742 li confia la segona doma parroquial.¹⁵³

Mentre un punt àlgid va produir-se l'any 1740, en ocasió d'una visita pastoral a la parròquia de Sant Pere el 6 de març. S'han conservat sortosament les dues versions que es redactaren, una per cada banda, bastant extenses. Els aspectes més contradictoris de cadascuna poden resumir-se així.

En la versió episcopal, s'indica que la causa immediata la propicià un escrit signat pel batlle i regidors així com els obrers (en tant que representants dels fidels), en concret, Isidre Margenat (Marjanat) i Fatjó, batlle i obrer, Miquel Marset del Mas, regidor, Joan Mas, regidor, Joan Billa, obrer, Jaume Baleta, clavari (administrador) de la vila, Pere Marset, paraire, Josep Margenat (Marjanat) i Fatjó, pagès, Maurici Serra, pagès (signa per ell, que no sap escriure, Joan Gallart, prevere) i altres dos, en el qual escrit es fa constar *Lo mucho que se allan agraviados de los procederes del venerable abat y cabildo de monjes del monasterio de dicha villa respecto a la cura de almas y demás perteneciente a la expresada parroquial iglesia*; indicant-se en detall diversos greuges, relacionats amb la parròquia: l'únic domer no pot atendre els 600 fidels de comunió per trobar-se ocupat amb serveis al monestir, no pot fer la benedicció de Rams, ni beneir les fonts baptismals, ni la processó de Corpus, ni la benedicció de candeles [per la Candelera], es queda amb les almoines ofertes a sant Isidre i a santa Llúcia, es fan tots els funerals al cenobi, no es poden tocar les campanes sense previ permís de l'abat i d'altres greuges, de tots els quals demanen *les consede el alivio que esperan de la cristiandad de V. S^a Ilma.* (vol dir, «vuestra señoría ilustrísima»). En conseqüència, a les 9 del matí del 6 de març de 1740, primer diumenge de quaresma, el bisbe Francesc del Castillo i Ventimilla (del qual es donen els diversos títols nobiliaris de què gaudia) efectua tota la visita, des de ser rebut a la plaça davant un altar muntat a les parets de la casa d'Antoni Pi, pagès, enmig d'una gentada, repics de campanes i alegria de tothom, amb cerimònia de confirmació inclosa, a més de la revisió detallada dels llibres sacramentals (de baptismes, defuncions i matrimonis, en cadacun d'ells

153. ADB, *Volumen*, núm. 8.

deixà estampada la nota *havent visitat el present llibre de... com a delegat apostòlic de Trento proveim y manam*) i la provisió final de decrets, tot escrit en català. Prou que tant abans com durant la visita, es manifestà l'oposició radical del monestir i que al curs de la visita estigueren presents dos monjos com a delegats de l'abat, però el prelat, amb data del 21 del mateix mes de març des de Badalona va respondre que *no pretén adquirir més dret del que li competeix com a bisbe diocesà del territori hon se troba construïda dita iglesia y sa parròquia*, a més d'actuar com a delegat apostòlic, segons els acords adoptats pel concili de Trento i una constitució de Gregori XV del 1622.¹⁵⁴

En la versió del monestir –inclosa en un abaciologi de la casa–, redactada en castellà per un monjo de la casa, contemporani dels fets¹⁵⁵ –i per tant, testimoni–, titlla de *mal contentos* el grup de promotors i protagonistes de l'acte, que personats a Valldoreix acompanyaren el bisbe fins a la vila de Sant Cugat *disparando todo el camino su fusilaria y al llegar a la plassa hizieron una salve* (és a dir, disparar tots a la vegada). Es realitzà tot i que l'abat, absent per motius de salut, coneixedor de les intencions episcopals i sabedor que posseïa un rescripte romà, li havia manifestat (en to ferm i amical a la vegada, diem nosaltres) que procurés atènyer-se a la norma indicada a la concòrdia de 1606, afegint la invitació que *si quería passar a hospedarse en su Palacio del Monasterio, recibiría grande honrra y contento*. El bisbe havia declinat l'oferta dient que *él no quería innovar ninguna cosa*, rubricant, com aquell, l'expressió cortesa *que estimava el rendimiento le hazia Su Señoría*. Per tant, van acompanyar-lo sempre dos monjos junt amb un notari prest a prendre nota de qualsevol cosa que fos en el seu entendre una extralimitació; ho consideraren que en el decret instés la parròquia a exposar el Santíssim el Dijous Sant i a l'octava de Corpus, beneir les candeles el dia de la Purificació, beneir els rams el diumenge del mateix nom i beneir les fonts baptismals, lliurant al visitador una protesta formal, quan aquest va marxar a Cerdanyola a dinar. Tot seguit l'abat obtingué de la Reial Audiència un decret de «Nihil innovando», i es valgué de l'agutzil i el fisc per impedir la benedicció

154. ADB, VP 77, f. 528-537v.

155. L'abadiat Sierra tancava la relació, a la qual s'afegiren dues breus relacions de l'abat primer successor, Gaiolà, i segon, Azara, per una mà diferent a l'anterior. I així s'acaba l'abaciologi. Aquest correspon a diversos autors, uns se serviren del llatí i d'altres del castellà, en una barreja segons la font originària o el redactor.

de rams i el monument, sense que després intentessin res més, fruit de *tanto era el encono que tenían* contra l'abat. Per sentenciar *En fin el decreto del Sr. Obispo no tuvo execución*.¹⁵⁶

Per arrodonir ambdues narracions, afegim que ja abans de la visita, en notificar-se'n oficialment la intenció, el monestir en un cartell exposat a partir del 28 de febrer anunciava que de continuar endavant la proposta, *podria resultar en gran perjuici de la total jurisdicció que té y exerceix* l'abat en virtut dels privilegis antics i de la concòrdia de 1606.¹⁵⁷ Després i immediatament de celebrada la visita, l'abat va obtenir del governador i capità general Ignacio Francisco de Glimes –ornamentat amb catorze títols de noblesa–, unes lletres redactades en castellà i datades el 2 d'abril de 1740, impreses per a coneixement de tothom, fent saber als fidels, batlle i regidors de la vila de Sant Cugat, que no podia modificar-se res del que es feia fins llavors –s'hi indiquen els punts de discòrdia, que són els mateixos continguts a la lletra enviada al bisbe ressenyada abans–, deixant en res les normes sobre com havia d'actuar d'allí endavant el domer, amb l'advertiment gravíssim de caure en una pena de cinc-centes lliures qualsevol dels que no ho atenguessin. A la vista que es temia, a criteri de l'auditor reial, que de no guardar-se l'esmentada norma *puede rezelarse alguna turbación en el pueblo*, va enviar a Sant Cugat durant una temporadeta el ministre de vara de la mateixa Audiència, Josep Arlobí, per evitar cap canvi i evitar possibles *disturbios*.¹⁵⁸ I, en una nova mostra de poder absolut, el domer Huguet va sentir ben aviat en la pròpia carn l'urpada abacial, practicada contra qui considerava traïdor a la seva postura o almenys opositor o contrari: el Dijous Sant següent, davant la negativa del domer de no assistir a matines a l'església del monestir i d'haver comunicat a l'abat en companyia de dos monjos, que el requeria, després d'escoltar la resposta *que él no le reconocía por su superior, si sólo al Sr. Obispo de Barcelona*, l'abat agafà el domer *quien estava en medio de muchos de los mal contentos y lo entregó al fisco*, el qual el posà a la *cárcel que es en el claustro*, de la qual va sortir al migdia de Dissabte Sant, no sense haver-li incoat un procés i haver pagat una multa de 25 lliures (l'import es destinà a la compra

156. ADB, *Vallès*, f. 138v-139v.

157. ADB, VP 77, f. 534-537v.

158. ADB, *Volumen*, lletra M: secció final de còpies de butlles i altres documents, a manera d'apèndix, identificada cada unitat amb una lletra majúscula.

d'una casulla de damasc blanc per a l'església de Sant Pere, reporta la crònica), i *le despidió*. Tanmateix, els altres opositors, els obrers de la parròquia, en correspondència amb la citada conducta abacial, el segon dia de la festa de Pasqua, no convidaren l'abat a assistir a l'església parroquial i, en fer-ho aquest, refusaren acompanyar-lo.¹⁵⁹

Les espases es mantenien ben dretes. De segur que s'haurien produït nous enfrontaments. Però l'abat promotor va morir el 29 d'octubre de l'any 1745, després d'haver gastat en la prossecució de la causa davant l'Audiència Reial unes dues mil dues-centes lliures, una bona quantitat de diners. Ho recorda, amb to de lament, l'expressat monjo historiador, a la vegada que indica amb satisfacció que el batlle reial imposat per la Reial Audiència en 1740 a la vila de Sant Cugat, fou rellevat per mandat de Felip V el 27 d'abril de 1741, per raó de trobar-se el monestir sota la tutela del Patronat Reial.¹⁶⁰

De com es mantenia dreçada l'espasa episcopal, en lleva fe l'acta de la visita pastoral de 1758. El bisbe Ascenci Sales fa constar en el document de convocatòria del dia 3 de novembre de 1758, que *tots los prelats y pastors de las yglésias sian obligats fer una general visita e inquisició de la vida y costums de sos súbdits axí ecclesiàstichs com seculars, y del estat de sas yglésias, mayorment las parroquials encara que unidas, agregadas o annexas a qualsevol yglésias o monastirs en qualsevol manera exempts, las quals debem visitar com a delegats de la Sante Sede Apostòlica en lo que toca y té mira o pertany a la administració de sacraments y cura de ànimas*.¹⁶¹ El dia 5, de resultes de la lectura pública del citat avís a la parròquia, dos monjos cuiten a presentar al prelat, present ja a Valldoreix, una requisició, començada per les reveladores paraules en castellà *Ilmo. Rdm. Señor: Ignorar no puede*, que no pot actuar mentre no es pronuncii la Reial Audiència en *autos* oberts davant el notari Antoni Serras, quant a *haverse de declarar la manutención a su favor en la possession de la jurisdicción ecclesiástica quasi episcopal con territorio separado en el término de San Cugat del Vallés*,¹⁶² sobretot per no assistir el dret al prelat ni

159. ADB, *Vallès*, f. 140-140v.

160. En una torre a Sarrià. ADB, *Vallès*, f. 140. També l'autor fa referència a l'activitat episcopal menada a Roma sense possible èxit, perquè era un camí vedat, i la publicació de textos, que anomena *manifestos*.

161. ADB, VP 82, f. 350.

162. ADB, VP 82, f. 35v.

com a ordinari ni com a delegat apostòlic sense permís de l'abat.¹⁶³ Els monjos afegiren noves al·legacions el dia 7 següent amb l'intent *de querer tener salvo e illeso todo el derecho sobre jurisdicción de dicho M.Y.S. Abad*, a més d'advertir que recorreran davant l'Audiència i on calgui.¹⁶⁴ Malgrat tot, el bisbe reitera la seva voluntat de prosseguir com tenia previst, amb l'afegitó d'anunciar també la visita de la sufragània de Sant Medir, escudat en les normes del concili de Trento i en la constitució «Inexcrutabili» de Gregori XV.¹⁶⁵ Per consegüent, d'acord amb la precitada convocatòria, a les 9 del matí del diumenge 9 de novembre de 1758, és rebut solemnement davant la casa de Martí Sellés, a la plaça de la parròquia, on s'havia muntat un altar, i realitza tota la visita, llargament exposada al llibre registre, que es clou amb el decret final.¹⁶⁶

SETÈ MOVIMENT. CAMÍ DE L'ENTESA: DE 1762 A 1787

El camí de l'entesa van propiciar-lo el relleu de les persones protagonistes, un canvi de mentalitat, els vents que es generaven a recer de la Reial Audiència i la «Cámara de Castilla» amb quantioses despeses i la previsió de resultats migrats, i altres factors que no foren tan decisius. Per paradoxa va arribar després que el recurs a la via judicial s'hagués emprès amb ànim de marcar per sempre una victòria monàstica i una derrota episcopal. Fou obra de l'abat Bonaventura de Gaiolà i de Vilosa (1746-1782), mestre en Arts, doctor en Teologia i Cànon (dret) i catedràtic de Moral a la universitat de Cervera,¹⁶⁷ i del seu successor Eustaqui d'Azara i de Perera (1782-1788), després bisbe d'Eivissa i de Barcelona,¹⁶⁸ i dels bisbes Ascensi Sales (1754-1766), Josep Climent i Avinent (1766-1775) i Gaví de Valladares i Mesia (1775-1794).

163. ADB, VP 82, f. 351v-352.

164. ADB, VP 82, f. 352.

165. ADB, VP 82, f. 352v. Al f. 355, s'anota com a font tridentina, la sessió 7 capítol 8 *de reformatione*, i la sessió 25 *de reformatione* (barrat l'esment del capítol 11 *de regularibus* d'aquesta sessió darrera).

166. ADB, VP 82, f. 353-356v. Sobresurt l'alt nombre de persones confirmades. 257, sense haver passat gaires anys de l'anterior visita.

167. ADB, *Vallès*, f. 141; PERAY, *San Cugat*, pp. 177-180.

168. ADB, *Vallès*, f. 141v; PERAY, *San Cugat*, pp. 180-181.

La inutilitat o el desengany, si es vol, del camí a través de la via judicial fou un dels motors principals que posà en marxa, indirectament, la mentalitat envers l'entesa. Es degué en bona part tant a la quantitat enorme de plets oberts per ambdues parts, com a la lentitud de les decisions, impedides sovint pels repetits recursos interposats cada vegada que s'arribava a una determinació per part de les dues instàncies que entenien en l'assumpte: la Reial Audiència de Catalunya o del Principat per mitjà de les sales operants a Barcelona i la «Cámara» o «Cámara de Castilla», dotada també de «Real Consejo», l'òrgan suprem en assumptes de Reial Patronat. Pledejaven els bisbes i els abats (junt amb el capítol monacal), però també la Congregació Claustral Benedictina Tarraconense. El conjunt d'assumptes formaven una pila que ofegava creant una malla espessa o una teranyina que era impossible de desfer. Els actors acabaren sentint-se presos.¹⁶⁹ I volgueren alliberar-se'n. Ho aconseguiren amb escreix.

Les principals declaracions, a manera de decisions, foren dues: una providència el 1762 i un acte definidor el 1774. No foren considerats d'importància, donat que són esmentats poques vegades en provisions d'aquells anys i que, tret del que direm tot seguit, no procuraren fer-ne còpies. La Reial Audiència va dictar una Reial Provisió l'11 de gener de 1762, amb caràcter provisional, segons la qual —en text inclòs en un procés per obstrucció a la provisió del benefici de Nostra Senyora de la Pietat a l'església de Sant Pere d'Octavià, copiat als registres episcopals—,¹⁷⁰ l'Audiència va declarar:

— que no s'ajustava a dret la pretensió de l'abat de gaudir d'absoluta jurisdicció, sense subordinació a l'ordinari diocesà, en qualitat de territori «nullius», sobre la parròquia de Sant Cugat i la de Santa Maria de Toudell, i la sufragània de Sant Medir, a més de les altres esglésies i parròquies subjectes a l'abadiat;

169. En donen fe la multitud de plets i documents conservats al fons Sant Cugat del Vallès de l'Arxiu Diocesà de Barcelona, especialment els llibres 1 i 3, i els lligalls 4, 5, 6, 7, 9 i 10. Són una part del que es produí tant per escrit a mà com publicat per impremta. Per exemple, al lligall 6 es guarda la còpia que conté exclusivament els «pedimentos» presentats a la Reial Audiència de 1774 a 1775 per l'abat i forma un gruix d'uns 300 fulls escrits a mà; o bé al 4, es conserva un plec que conté el resum de tots els expedients oberts sobre provisions beneficials *en el estado que estos tienen hoy 26 de abril de 1784*.

170. ADB, RC 109, f. 558-563v.

– el bisbe, com a delegat del concili de Trento, podia realitzar la visita pastoral en les dites parròquies en els assumptes relacionats amb la cura d'ànimes i l'administració dels sacraments;

– per altra banda es reconeix a l'abat el dret de donar permís als domers per a confessar i assistir els matrimonis, i de llegir els decrets subsegüents a les visites pastorals, no pas en nom del bisbe sinó de l'abat;

– pertocava també a l'abat el nomenament dels rectors de Sant Pere, Sant Medir i Santa Maria de Toudell, però els designats havien de sotmetre's a l'examen estipulat pel bisbe de forma general a la diòcesi;

– així mateix l'abat tenia l'exclusiva en els actes litúrgics objecte de discussió (benedicció de candeles i de rams, etc., citats fa poc), si bé els clergues parroquials podien també fer-ho si comptaven amb permís exprés de l'abat.

Davant aital normativa que no podia satisfer cap banda, les parts continuaren actuant com si res no hagués passat. De fet, la provisió de 1762 no tenia valor impositiu immediat en sotmetre's específicament a una declaració posterior. La qual es donà a conèixer el 27 d'octubre de 1774, anomenada «Auto Definitivo» per un relator de la mateixa sala de la Reial Audiència que la va dictar¹⁷¹ o «Real Auto» en les escasses referències trobades en la nombrosa documentació generada després de la seva publicació;¹⁷² el segon nom està més d'acord amb la realitat, car es podia impugnar al nivell superior, la «Cámara de Castilla». No diferia, pel que sembla, del contingut de la susdita providència de 1762 en tots els seus punts, atès que un relator de la Reial Audiència va recordar en una provisió datada a Barcelona el 23 d'octubre de 1775 que *guarden y cumplan en todas sus partes* ambdues disposicions.¹⁷³ Tanmateix, les dues parts, neguitoses davant les disposicions adoptades, continuaren cercant una solució, de manera que en haver-se donat per

171. Notícia continguda en una provisió comunicada per un relator el 23 d'octubre de l'any següent, en un full de petit format cosit a l'interior del citat procés beneficiat que copia l'acta provisional de 1762. ADB, RC 109, f. 557.

172. Cf. la nota explicativa sobre els fons Sant Cugat del Vallès, de l'ADB: per exemple, la còpia de «Pedimentos», del lligall 6, que conté totes les gestions efectuades per l'abat en 1774 i 1775 davant la Reial Audiència.

173. Full cosit al procés beneficiat, com s'ha indicat en una nota anterior. ADB, RC 109, f. 557.

finalitzats els recursos per part de l'Audiència, el procurador de l'abat va demanar apòstols per tal d'apel·lar davant Sa Majestat, és a dir, la «Cámara de Castilla».

Entretant, la tensió es mantingué alta, si bé en un to gens agressiu. Ni l'abat ni el bisbe cedien en els respectius punts de vista, bo i esperant que la sentència definitiva els afavoriria. Cinc exemples tipifiquen bé el nou estat d'ànim. De primer, en un gest audaç a més no poder (no tenia davant seu un exemple, en el dir del bisbe visitador de 1774 *ni en algun de dits llibres, ni en altra part se ha vist la menor seña de haver algun abat visitat*),¹⁷⁴ va apressar-se l'abat, al curs d'una visita a la parròquia en 1774,¹⁷⁵ a posar a les partides registrades als llibres sacramentals l'expressió *de ningun bisbat* (traducció al català de «nullius diocesis» ja comentada abans) referida a la parròquia i al seu terme, en substitució de l'originària *del bisbat de Barcelona*, ja a l'interlineat barrant la locució usual d'algunes actes anotades anteriorment (*la qual en totas (las partidas) està borrada posteriorment* [de ser escrita]) ja al marge;¹⁷⁶ a més a més, de tancar en un armari de l'abadia els llibres sacramentals retirats de la parròquia, amb l'excusa d'haver estat *ja visitats (se troban en lo archiu del monastir, y que per ordre superior no se podian traurer)*.¹⁷⁷ Segonament, en 1764 a requeriment de la Cambra de Madrid l'abat hagué d'afluixar la corda (en paraules del decret comunicat al bisbe, *pretende el Sr. Abad de San Cugat del Vallés estar unidas a su monasterio*) per tal de triar com a rector de les parròquies de Ripollet i Castelldefels un clergue de la terna presentada pel bisbe un cop resolt el concurs de provisió de plaça convocat segons les normes (*remitiendo V.S.Y. terna de los aprobados en él al abad en los meses ordinarios y a S.M. en los ocho meses y casos reservados*),¹⁷⁸ i no procedir ell al

174. ADB, VP 85, f. 243.

175. Consignà en els llibres un certificat de visita el 30 de maig del mateix any 1774. ADB, VP 85, f. 243.

176. ADB, VP 85, f. 243vss. Cf. TORT, *El obispo*, p. 309 i n. 90-91.

177. Porta *arxiu* el document manuscrit del domer Castelló, inserit en el llibre que dona compte del perquè ell no els tenia ni els podia presentar tal com el bisbe li havia exigít. ADB, VP 85, f. 242v, la frase de l'acta, extreta del document del domer, l'original inserit en el mateix llibre entre els f. 242 i 243. Cf. TORT, *El obispo*, p. 308 n. 86.

178. Comunicat de la «Cámara [de Castilla]» signat a Madrid el 25 de setembre de 1764 per Nicolás Mansano y Marañón, copiat en un llibre episcopal. ADB, RC 106, f. 763-763v.

seu gust. En tercer lloc, el mateix abat va obtenir del rei Carles III un document solemne signat el 22 d'agost de 1765 confirmatori dels antics privilegis del monestir; document que, en atenció al relleu que se li concedia, fou escrit sobre pergamí i enriquit amb boniques miniatures (document conservat actualment).¹⁷⁹ En quart lloc, el vicari general deixava constància escrita en 1764 que en les lletres creuades amb l'abat en ocasió d'una disputa pel nomenament d'un beneficiat es *cultiva sincera correspondència*.¹⁸⁰ I en cinquè lloc, l'exemple millor el reporta l'acta de la visita pastoral, calcada en les idees bàsiques de la realitzada setze anys abans (1758), en una descripció detallada i llarguíssima, feta a la parròquia pel bisbe Josep Climent i Avinent els dies 20 a 23 de juny de 1774.¹⁸¹ El prelat es legitima dient que una de les més principals obligacions del seu ministeri apostòlic *és la de visitar las parròquias de nostra diòcesis, encara que unidas a iglésias o monastirs de qualsevol modo exemps*,¹⁸² i l'abat insisteix tant *reservant-se lo dret de oposar a ella* (la remoció del domer) *lo que se li oferesca en defensa y salvedat de tots sos drets*,¹⁸³ així com en el manteniment dels drets que *competeixen a sa dignitat abbacial y monastir, que vol defensar salvos e il-lesos*.¹⁸⁴

FINAL HARMONIÓS: 1788-1835

Tanmateix i a la vista del que es documenta en els anys següents, no es pot parlar de victòria per cap de les dues parts litigants, tot i que

179. A l'Arxiu de la Corona d'Aragó, segons PERAY, *San Cugat*, p. 177 n. 4.

180. ADB, RC 109, f. 556.

181. ADB, VP 85, f. 239-266. Gairebé quaranta fulls de lletra petita i bonica. Entre els detalls anecdòtics, cal destacar *la incomoditat dels camins y mal temps*, invocats pel visitador per a reduir el tram que els feligresos el volien acompanyar mentre ell anava en «lo cotxe», o bé la pluja contínua del dimarts que féu deixar per l'endemà el ritu de la confirmació. *Ibid.*, f. 240, 242v i 243. La visita estricta va ser del 21 al 23, car el bisbe el 24 ja es trobava a Barcelona (f. 249v), mentre el redactat del decret final de visita (el 22 de juliol, f. 259v) i les gestions per la provisió dels càrrecs de domer primer i domer segon o vicari es perllongaren fins el 5 de setembre següent (f. 266), havent estat consignats successivament tots els passos en el cos de l'acta.

182. ADB, VP 85, f. 239. Forma part de l'avís o edicte previ de visita, datat a Sant Joan d'Horta el 16 de juny de 1774. Resum extens a TORT, *El obispo*, pp. 307-310.

183. ADB, VP 85, f. 250v.

184. En un document relacionat amb la revisió dels llibres sacramentals. ADB, VP 85, f. 254. Cf. TORT, *El obispo*, p. 310, n. 98.

semblés propici als postulats mantinguts i requerits fortament pel monestir. Més aviat tingué la virtut de posar el dret en el seu lloc, deixant de banda qualsevol mena d'autoritat exclusiva. S'aconseguí un equilibri estable, que mirava més el futur que no pas l'antigor. S'entrà així en una calma profunda, que duraria de fet tot el temps que el monestir hagués pogut continuar en la seva missió original. Per dissort, els esdeveniments de la primera meitat del segle XIX trencaren per sempre la vida del cenobi, el qual va desaparèixer. Tanmateix no sembla massa arriscat preveure que, d'haver continuat la seva marxa, s'haurien reviscolat les pugnes antigues, almenys fins a les formulacions del concili Vaticà II, el qual en aquest aspecte, com en altres, va produir un canvi radical, afavorit molt per les tendències del món actual vers la secularització.

Podem afirmar que les disposicions formulades per la Reial Audiència del Principat en 1762 i 1774, esmentades a l'apartat anterior, tingueren la virtut d'estimular indirectament el desig de l'entesa. Com que el sentien vivament el bisbe Gaví de Valladares i l'abat Eustaqui d'Azara, s'adonaren que la via judicial no acabava de resoldre el conflicte, ans l'atiava més i més. Animats en la seva comesa, decidiren seguir la via més directa a base d'una concòrdia. En tres mesos en tingueren prou. Signaren l'acord el 13 d'abril de 1788, el qual inscriviren al cap d'un mes al registre d'Hipoteques de la ciutat de Barcelona.¹⁸⁵ El redactat, en forma de suggeriments, fou obra dels representants, l'advocat Antoni Sicardo, pel cantó episcopal, i el Dr. Felip Cebrià i Rifós, per delegació abacial, i acabat el 2 del mateix mes d'abril; el consideraren un «dictamen» —paraula expressada repetidament en el text—, encara que en les còpies i referències posteriors ha prevalgut la denominació genèrica de concòrdia, que reflecteix millor el que els impulsors havien pretès.¹⁸⁶

185. Al foli 161 del llibre dos, informa de l'acord.

186. Tres còpies simples s'han conservat a l'ADB, fons Sant Cugat del Vallès: una al lligall 4 en un plec de 16 folis (és el que citem: com que no està foliat, citem el número del foli entre parèntesis); una altra al lligall 7, també en un plec solt, i la tercera al lligall 10, amb el text inclòs en un plec que recull l'aprovació per part del capítol monàstic (el text escaritat de l'aprovació també es troba al lligall 4 en un bifoli solt). En tots els casos s'indica que és la concòrdia de 18 de maig de 1788. No consta a RC dels anys 1785-1794 (vol. 114-116), la sèrie apropiada per a tal tipus de documentació. Es tracta d'un «oblit» semblant al descobert en relació a la concòrdia de 1606?

Aborda el dictamen tots els temes de disputa suscitats al llarg dels segles entre el bisbe i el cenobi. Pren el caràcter de recomanació i les dues parts convenen a sotmetre-la a l'aprovació tant del Reial i Suprem Consell de la Cambra de Sa Majestat, com del Papa i de qui fos necessari o es cregués convenient. La part dispositiva es reparteix en 24 punts,¹⁸⁷ no sense subratllar que, renunciant a tots els plets oberts i a tot el que s'havia litigat fins llavors, es proposaven *por este medio establecer la paz más sólida y la mejor armonía entre ambas partes*, no sense deixar ben clar que, essent bastants els punts discordants, el principal girava *sobre la omnimoda jurisdicción ordinaria con territorio separado y la calidad de Nullius Diocesis de la villa y parroquia de San Pedro de Octaviano, o en otro nombre de San Cucufate y sus anexos, y sobre los diferentes actos preeminenciales y jurisdiccionales que han exercido dichos Ylustres Abades en ella*.¹⁸⁸ La sèrie de recomanacions són una filigrana jurídica nedant sempre entre dues

187. Breument: 1, exempció de tots els residents al monestir (7v); 2, esglésies de Sant Pere, Sant Medir, Santa Maria de Toudell i Sant Benet d'Espiells es troben dins el bisbat de Barcelona (8); 3, les esglésies d'Espiells, amb sols 2 cases (= famílies), i la de Toudell, amb 5, seran subjectes en tot al bisbe (8); 4, el prelat pot visitar la parròquia de Sant Pere Octavià en allò que pertoca a l'esperit (8v); 5, les normes sinodals afecte també Sant Pere i Sant Medir (8v); 6, l'abat por visitar aquestes dues esglésies, sense contravenir res del que hagi disposat el bisbe (8v-9); 7, a més, l'abat pot exercir-hi l'administració ordinària i la jurisdicció penal ordinària (9); 8, seran domers sols clergues seculars (10v); 9, ells hi seran *ad nutum* de l'abat amb delegació episcopal (10v); 10, faran en aquestes esglésies tot el que calgui, amb subjecció a l'abat quant al mode i l'horari (10v-11); 11, els llibres del moment seran a la parròquia i els antics al monestir (11); 12, l'abat hi podrà celebrar de pontifical (11); 13, els monjos hi podran celebrar (11); 14, els fidels poden enterrar-se al monestir (11-11v); 15, els domers podran assistir als actes del monestir amb hàbit de cor, tret del Dijous i Divendres Sant que seran a la parròquia (11v); 16, són de patronat de l'abat les esglésies de Sant Vicenç i Sant Salvador de Calders, Capellades, Albinyana, Sant Pere de Castellar o del Racó, Ripollet, Masquefa, Gualba, Santa Maria de Palautordera, Castelldefels i Bonastre (11v); 17, en la provisió dels curats s'atendran les darreres normes papals i del concordat dels Reis i la Santa Seu de 1753 (11v-12); 18, les citades esglésies estan subjectes en tot al bisbe (12-12v); 19, l'església del priorat de Santa Oliva es proveirà com un ofici del monestir (12v-13); 20, aniria bé convertir en vicaria perpètua la plaça de Santa Oliva (13); 21, però seguirà com de patronat abacial (13); 22, dita vicaria es proveirà amb els fruits de la parròquia (13); 23, tot el que correspongui al bisbe i a l'abat, val també per als respectius vicaris generals (13v); i 24, el punt 1 és privatiu de l'abat, la resta cumulatiu, i en els casos no previstos, impossible de fer, que s'avinguin el bisbe i l'abat i se sotmetin al que aconselli el metropolità (13v-14).

188. ADB, *Concòrdia*, f. (2v).

aigües que ajudaren el nedadors a donar-se les mans i a apaivagar les ones. Sense vencedors ni vençuts. Una síntesi dels corrents multiseulars, empresos o decidits en el moments estudiats en aquest treball. En definitiva:

– es reconeixia al bisbe el dret a visitar la parròquia de Sant Pere i la sufragània de Sant Medir en tot allò referent a l'atenció espiritual, però també ho podia fer l'abat en totes les coses, si bé no podia disposar res en contra de les constitucions sinodals barceloneses o les orientacions decretades pels visitadors episcopals. És l'expressió renovada i matisada del concepte jurídic «cumulative», contingut en la concòrdia de 1606.

– El prelat exerciria omnímoda jurisdicció sobre les altres esglésies parroquials, en nombre de setze, que quedaven subjectes al Patronat abacial.

– L'abat, en canvi, podria exercir en el territori parroquial la jurisdicció administrativa i penal ordinària, com concedir llicències de contraure matrimoni o de confessar; tots els sacerdots que actuaran han de gaudir de la corresponent llicència ministerial del bisbe, en la forma acostumada (examen, etc.).

– De manera semblant es diluciden els temes del nomenament dels domers i la provisió de beneficis, conforme la tradició ho avalava contínuament, a la vegada que els domers i els obrers parroquials podrien d'allí endavant exercir a la seva església totes aquelles funcions religioses vetades abans pels abats, encara que aquest havien de decidir el mode i l'horari de realitzar-les.¹⁸⁹

En conseqüència, els tres principals implicats, en paraules d'ells mateixos, estampades com a resum del document i just abans de la data i signatura, pretenien *establecer perpetuamente la paz y buena armonía en mayor servicio de Dios y en bien y quietud de los Ylmos. Sres. Obispos de Barcelona y de los M. Yltres. Sres. Abades de San Cucufate del Vallés y M. Yltre. Cabildo de aquel monaterio*.¹⁹⁰ I a fe que ho aconseguiren. Més ben dit, ho posaren en pràctica abans d'assolir per escrit la pau i l'harmonia.¹⁹¹

189. El 24 punts ocupen de *Concòrdia*, els f. (7v-15r). Vegeu l'anunciat breu en una nota anterior.

190. ADB, *Concòrdia*, f. (14).

191. Ens ha sorprès molt agradablement que aquesta paraula *harmonia*

Exposem la primera mostra del nou ambient creat, abans de l'establiment de la darrera concòrdia. El monestir ho va viure de mà dels precitats abat Gaiolà i bisbe Valladares. Aquest prelat va, el 1778, a Sant Cugat, després d'haver anunciat prèviament el seu desig de revisar la parròquia en els punts relatius a l'atenció a les ànimes i a l'administració dels sacraments, tal com establia la sentència. Arribat a Valldoreix el 29 d'abril, *pasaron a ella dos monges del monasterio de San Cucufat, orden benedictinos de la Congregación Claustral Tarraconense, a felicitar a S.Y. la llegada aparte del Sr. Abad de dicho monasterio y a ratificar de parte del mismo sus grandes deseos de que llegase a dicha villa de San Cucufat, ofreciéndole para alojamiento la abadía, cuya oferta admitió S.Y.* En conseqüència de la invitació, *al anochecer... se apeó S.Y. antes de entrar en el monasterio, adonde había salido dicho Sr. Abad con todos sus monges a recibirle, dándole las mayores muestras de satisfacción por el favor de haber admitido el referido hospedage, las que después continuaron en los obsequios que seguidamente hicieron a S.Y., entre ellos entregarle por mano del camarero las llaves del monasterio para que dispusiese de ellas a su arbitrio.* Més cordialitat, entesa i condescendència no es podia donar; era impensable imaginar-se aquesta escena uns anys abans. Després va prosseguir la visita amb tot el cerimonial a l'església parroquial i es completà amb la visita, diguem-ne turística, del monestir de mà de l'abat, el qual li mostrà l'església amb tots els detalls, com per exemple un reliquiari amb una hòstia consagrada *que se conserva en un pequeño biril más de ochocientos años ha.*¹⁹²

En un ambient similar al descrit s'efectuà el 28 d'abril de 1786 una altra visita a la parròquia de Sant Pere. S'informa, en un redactat breu en castellà, que el bisbe *pasó a ella S.Y. acompañado de dos monjes, que a este fin vinieron a Valldoreix, y se apeó S.Y. en casa de los domeros desde la qual pasó en prosección como en las demás pa-*

---

l'estampessin tan bellament i encertada els protagonistes finals de la querella multiseular, quan nosaltres l'haviem posat com a darrera part de la peça musical, molt abans que, al curs de la investigació, la descobríssim. Ho indicarem en la nostra xerrada del 25 de març de 1999 i el plec de la susdita Concòrdia el trobarem el 17 de febrer de 2000. Allò que ens podia semblar agosarat ha estat una premonició, molt gratificant.

192. ADB, VP 87, f. 5v-8v.

rruquias a la de San Pedro de Octaviano, on porta a terme la visita amb l'advertiment del redactor que *durante toda dicha función de visita se retiraron los dos expresados monjes a su monasterio*, i que va poder comprovar en la revisió dels llibres sacramentals que *en todas las partidas de dichos libros se expresa que esta parroquia es del obispado de Barcelona*.¹⁹³ L'expressió de cortesia va anar encara més lluny, segons el relat del secretari de visita, prou eloqüent: *Concluida la expresada función de visita de yglesia comparecieron en dicha casa [dels domers] los referidos dos monjes, en cuia compañía pasó S.Y. al monasterio, en donde fue recibido en la puerta que está frente de la yglesia por el Sr. Abad y demás monjes, en cuia compañía comió S.Y. en el quarto del Sr. Abad. Amb la garlanda final que A la entrada y salida de dicho pueblo [Sant Cugat] repicaron las campanas de la parroquial y del expresado monasterio, y a la salida le acompañaron a S.Y. los referidos dos monjes a distancia de un quarto de ora*.¹⁹⁴

La visita següent, en 1815, té dues parts. En la primera, Antoni Pla, domer, amb data de 18 de juny, va remetre al prelat la resposta a un qüestionari datat el dia 1 del mateix mes, rebut prèviament, repartit en dotze articles, que conté dades ben interessants: deixa constància escrita que la parròquia consta de 316 cases i té el contingent de 1.048 ànimes de comunió;¹⁹⁵ en el darrer any i mig (des de gener de 1814), s'han registrat 66 defuncions, entre 26 adults i 40 pàrvuls, essent el nombre de naixements de 114 en el referit espai de temps. També s'exposen detalls importants i curiosos sobre el sistema de manteniment dels domers: cada un dels dos rep del monestir 250 lliures a l'any, 8 ous cada setmana, i una lliura de pa *monacal que son 22 onzas de las*

193. ADB, VP 88, f. 127.

194. ADB, VP 88, f. 127-127v. Aquesta relació, demostrativa de l'ambient de cordialitat, tan oposat al manifestat a les etapes anteriors, té encara dues altres perles: la primera consisteix, segons una nota coetània escrita al marge de l'acta de visita al costat de les primeres ratlles, que *En la mañana de este dia (26 d'abril) vinieron dos monjes de San Cugat a cumplimentar a S.Y.*, i que de semblant manera a l'acta de visita de Valldoreix a la tarda d'aquell dia es pot llegir que *al pasar a Valldoreix descansó S.Y. un rato en el quarto del Sr. Abad; repicaron las campanas del monasterio*. Ibid., f. 125 i 126 respectivament.

195. El nombre d'habitants no feia més que créixer de feia anys: car en l'aplega de «Pedimentos» de 1774-1775 s'anota que eren 767 les persones de comunió a la parròquia de Sant Pere i 12 a la de Sant Medir. ADB, Sant Cugat del Vallès 6, no foliat. Recordem que eren 600 en 1740.

*regulares, y quatro mesurones de vino, que son 2 porrones y medio de los regulares. I que el dret de presentació dels domers recau en l'abat o en el capítol monacal en cas de seu vacant.*¹⁹⁶

A la segona part, la visita pròpiament dita, el 20 de juny, realitzada pel bisbe Pau de Sihar, segons l'acta episcopal, vessa cordialitat i bona entesa al cent per cent entre ell i el monestir. El redactat en castellà, conta que *habiendo llegado S.S.Y. a la parroquial de San Martin de Sardañola, pasaron a ella D. F. Fausto Prat y D. Juan Martí, monges del monasterio de San Cucufate, orden de benedictinos de la Congregación Claustral Tarraconense, a felicitar a S.Y. la llegada de parte de los monjes de dicho monasterio, sede vacante,*¹⁹⁷ *y a ratificarle de parte de los mismos sus grandes deseos de que llegase a dicha visita de la parroquia de San Pedro de Octaviano ofreciendo para alojamiento la abadía, cuya oferta admitió S.Y.*¹⁹⁸ Més simpatia i deferència fora difícil trobar-la, car el relat continua dient que *Y habiendo llegado a ella en la mañana del diez y nueve de dicho mes y año, acompañado de los sobredichos monges, a quienes hizo sentar en el coche en Sardañola, se apeó S.Y. al entrar en el monasterio, a donde salió a recibirle todo el cabildo de sus monges,*¹⁹⁹ *dándole las mayores muestras de satisfacción por el favor de haber admitido el referido ospedaje, les quals s'exterioritzaren durant l'estada en el monestir del prelat durant dos dies. Els obsequis consistiren en entregarle por mano del camarero las llaves del monasterio para que dispusiese de ellas a su arvitrio. El prelat, en un gest de deferència, administra el sagrament de la confirmació a infants i adults a l'església del monestir, a donde le acompañaron todos los monges, y en cuya entrada tocaron las campanas.*²⁰⁰ Al curs de la visita, el dia 20, es forma una processó des de la casa dels domers, amb la companyia constant dels dos precitats monjos,

196. ADB, VP 88bis, f. 7. Així és com consta, en el sentit que el número de foli assenyala el de l'inici de cada informe enviat pel respectiu rector. Hi figura un model de qüestionari imprès, manat fer pel bisbe Pau de Sihar, per edicte d'l de juny de 1815. Tot el volum és el recull dels informes rebuts.

197. L'abat Josep Gregori de Montero havia mort el 26 de març del mateix any, feia tres mesos. El següent, Andreu Casaus, ho seria a partir de 1816. PERAY, *San Cugat*, p. 184.

198. ADB, VP 89, p. 17-18.

199. Eren setze, segons una relació de principis d'aquell any, que hi afegeix com a vivent el citat abat Montero. PERAY, *San Cugat*, doc. XXI, pp. 227-228.

200. ADB, VP 89, p. 18.

entren a l'església parroquial i s'hi fan els actes de visita usual, amb confirmació inclosa. Per acabar la primera part *se restituyó S. Y. al monasterio con los dos mismos monjes que lo habían acompañado*.²⁰¹ Es prossegueix amb la revisió dels llibres, de la parroquial i de la sufragània de Sant Medir –visitada per un delegat–, amb el subsegüent decret, la revisió de llicències ministerials dels dos domers i unes molt compendiades disposicions finals.²⁰²

En l'entremig, el 6 d'octubre de 1789, l'abat es va complaure, en un document de provisió del priorat de Santa Maria de Santa Oliva, a consignar aquesta reveladora frase, representativa de l'ambient regnant: *siendo uno de los principales obgetos de este mi monasterio la observancia puntual y exacta de la concordia*.²⁰³ No sembla que es demanés a terceres persones, com permetia l'acord, l'aprovació ni que fos objecte de contradicció per cap de les dues parts implicades.²⁰⁴ Per altra banda, la cordialitat entre els oposats anteriorment, a remolc de les vicissituds viscudes al principi del segle XIX, animà l'ajuntament de Sant Cugat i els obrers de la parròquia a demanar formalment l'11 de maig de 1805 a la «Cámara de Castilla» la secularització de la seva església i la separació del monestir.²⁰⁵ Una situació completament a la inversa del que havia estat la història fins aquell moment. Un cop dur, molt dur, per al monestir. Sens dubte que no es pogué realitzar per tot el que es visqué de trasbalsament amb la invasió napoleònica primer i els canvis d'orientació política sobrevinguts després.

Amb aquestes imatges, úniques en detalls i cordialitat, per totes bandes, o exigència de llibertat, es tanca, malauradament, l'estudi de les relacions bisbe-monestir. No figura la parròquia de Sant Pere d'Octavià entre les esglésies visitades en 1817-1820, que són les darreres conservades que la podien relacionar amb el cenobi.²⁰⁶ No hi

201. ADB, VP 89, pp. 18-19. Els dos monjos acompanyants ocupen els llocs dos i tres en l'esmentada relació, coincidint en el tercer el càrrec de cambrer, el qual féu l'ofrena de les claus.

202. ADB, VP 89, pp. 19-20.

203. ADB, Sant Cugat del Vallès, 10, bifoli solt original.

204. El fiscal diocesà remeté al prelat unes observacions, amb data 21 d'agost de 1788, amb vista a tenir en compte si es demanava una aprovació definitiva. ADB, Sant Cugat del Vallès, 7, bifoli solt.

205. En un comunicat enviat al bisbe datat el 8 de maig de 1806, arribat al palau el 16 següent. ADB, Sant Cugat del Vallès, 10, full solt.

206. Conformen uns plects, un per parròquia, posats actualment dins d'una capsa

hagué possibilitat de canvi d'actitud, que de cert hauria impulsat modificacions en la relació mútua. Imaginar-se com haurien anat, és mera elucubració a gust de cadascú. Però ja no és història, sinó novel·la, tot i que molts dels episodis descrits s'acostin més a la categoria d'aïtal producció literària, i sobrepassin l'enginy més agosarat. Tanmateix ni en moments de deferència es caigué en submissió extrema, ni en els d'alta tensió es perderen les formes. Els monjos sempre necessitaren del seu bisbe, tant com aquest ho experimentava del seu monestir. Val a dir que el buit deixat per la desaparició de Sant Cugat, l'ompliria a no tardar el monestir de Santa Maria de Montserrat, de monjos professos com aquells de l'orde benedictí i amb un historial, si no tan antic, sí més cabdal en certs aspectes, procedent del bisbat de Vic al si del qual s'havia originat i crescut.

Poc després dels lamentables esdeveniments de 1835, que comportaren la marxa forçada de tots els membres de la comunitat i un trasbalsament greu,²⁰⁷ la parroquialitat va traslladar-se a l'església del cenobi, mentre les restes de l'antiga església parroquial eren enderrocades i sorgia un espai convertit en plaça pública, tocant al mercat.

Ningú no podia preveure que la vida multiseular del monestir de Sant Cugat s'estroncaria tan dissortadament. Hauria estat millor la seva continuïtat, amb la salsa, adés suau, adés picant, de les baralles jurídiques amb el bisbe diocesà. Tanmateix un ingredient, manifestador de vitalitat i de llibertat, que escau tan bé en els paràmetres de la mentalitat actual. En definitiva, les pedres del cenobi, en absència dels seus centenaris residents, han resistit, amb no menys nervi que el característic de la comunitat, no només el pas dels anys, ans les controvèrsies i, molt pitjor, les ires d'algunes persones –aquestes, sí, enemigues de veritat de la casa–, enmig de l'estima de la majoria.

---

de cartró, amb l'indicatiu «Visites Pastorals 1817-20.» N'hi ha d'arreu del bisbat amb un número correlatiu estampat a la coberta de cada plec o, millor, camisa. La tongada següent s'enceta el 1850, massa enllà de la data final del treball, imposada dràsticament a remolc de les lamentables vicissituds polítiques del país, que comportaren entre altres desgràcies la dissolució dels ordes religiosos i la incautació per part de l'Estat de tots els seus béns.

207. Vegeu una descripció condensada dels darrers anys, en vida de l'abat Linus Maties Picado, nomenat el 1830, i les vicissituds del 26 de juliol de 1835, el darrer d'estada dels monjos al monestir, incendiat la nit d'aquell dia, a PERAY, *San Cugat*, pp. 188-194.